

Litteraturkrönika 2014

Av Lars-Olof Delsing, Lars-Erik Edlund och Karl G. Johansson

Krönikans avdelningar åtskiljs av asterisk. De är ämnesvis ordnade från allmänt till specifikt: allmänspråkligt (indoeuropeiska, (ur)germanska) * nordiskt (ur-, fornnordiska) * särspråkligt: fornvästnordiska, isländska, färöiska * svenska * egennamn: ortnamn, personnamn, övriga namn. Inom avdelningarna redovisas arbetena i alfabetisk följd. Artiklarna signeras L.-O.D., L.-E.E. eller K.G.J.

*

Eldar Heide & Karen Bek-Pedersen (red.), New Focus on Retrospective Methods. Resuming methodological discussions: Case studies from Northern Europe, 230 s., Helsinki 2014 (Academia Scientiarum Fennica). (FF Communications vol. CXLXIV (sic), no. 307.) ISBN 978-951-41-1093-1. Vid den 14 internationella sagakonferensen i Uppsala 2009 togs ett initiativ för att upprätta nätverket *Retrospective Methods Network* för forskare som intresserar sig för efterreformatoriskt material för att belysa äldre perioder, främst viking- och medeltid. Initiativtagarna argumenterade, liksom den nu föreliggande bokens redaktörer, för att det stora materialet från senare århundraden länge har blivit försummat som källa till äldre perioder "due to a narrow-minded attitude". Den här presenterade boken är byggd på föredrag som hölls vid en konferens i Bergen 2010 arrangerad av nätverket och *Senter for Middelalderstudier*. En inledande fråga för redaktörer och bidragsgivare till boken borde emellertid ha varit vad som ligger bakom denna omtalade trångsynta hållning till senare materials användbarhet för att belysa äldre perioder. Det saknas en ordentlig diskussion av de teoretiska och metodologiska frågor som tidigare forskare byggt sina ställningstaganden på, och dess-utom är det sparsamt med egen diskussion om vilka metodproblem som uppstår om folkloristiskt material från 1800-talet ska belysa religiösa föreställningar från medeltiden eller rentav förkristen tid. Detta gör att boken som helhet får karaktär av kampskrift, men utan en tydligt utpekad forskningstradition att kritisera och med nog så grundade påståen-

DOI: <https://doi.org/10.63420/anf.v130i.27710>

den om att senare material kan tillföra forskningen ny kunskap. En tanke som slog mig när jag läste boken var att författarna med gott utbyte kunde ha läst den svenske författaren Stig Claessons roman *Vem älskar Yngve Frei* (1968) där ett sentida stenröse förvandlas till ett inkomstbringande gravröse över den i tid och rum obestämde Yngve Frei i en svensk avfolkningsbygd. I en mer seriös invändning kunde jag också tänka mig att föreslå redaktörerna att läsa arbeten av t.ex. den norska forskaren Anne Eriksen (se t.ex. *Historie, minne og myte* (1999) eller *Topografenes verden. Fornminner og fortidsforståelse* (2007)) om det efterreformatoriska folkloristiska materialet. Här finns det utgångspunkter för en ordentlig forskningsdiskussion. Bidragen i boken pekar i många olika riktningar. Några av författarna är aktiva deltagare i diskussionen om retrospektiv metod medan andra mer tycks ta tillfället att presentera en del av sitt arbete. Terry Gunnell går i sin artikel hårt ut i ett angrepp på en odefinierbar forskningstradition (det saknas både exempel på denna tradition och referenser till forskningen) i något som främst blir ett påstående utan resonemang eller argument. I ett ytterst provokativt avsnitt som är värt att återge i sin helhet också i denna korta presentation sveper han brett: "Some scholars today spend their time searching for potential textual borrowings in the sagas and Eddic poems, arguing that these (which they often find in foreign works) are the only trustworthy evidence available. They then suggest, on the basis of these finds, that the works in question *must* be more recent or based on foreign models rather than having roots in earlier local oral tradition. As any folklorist will argue, such arguments are fundamentally flawed, especially if they ignore potential oral materials that have since been lost (like most oral materials)" (s. 20). Vi får inga exempel på hur "some scholars" argumenterar och inte heller på vilka dessa forskare är. Påståendet att en mycket stor del av forskningen, den som intresserar sig för skriftkulturen och handskrifternas vittnesbörd om den norröna kulturens plats i europeisk medeltid, är "fundamentally flawed" måste väl anses som en fundamental miss. Dessutom är formuleringen om potentiellt muntligt material som gått förlorat intressant; att argumentera från förlorad muntlig tradition borde ju vara skolexemplet på hur man inte argumenterar i ett vetenskapligt sammanhang. Den bevarade muntliga traditionen Gunnell antyder inom parentes måste väl vara folkloristiska bandinspelningar från modern tid? En mer balanserad framställning av forskningstraditionen får vi i Jens Peter Schjødts artikel där det faktiskt framkommer exempel från forskningsdiskussionen. Schjødts kostar dessutom på sig att avslutnings-

vis fråga sig själv och läsaren hur vi ska hantera de eventuella paralleller som framkommer i jämförande studier mellan medeltidens material och det efterreformatiska; detta perspektiv kunde boken ägnat mer utrymme. Eldar Heide presenterar i sin artikel några exempel på hur jämförande studier av religion och kultur kan användas för rekonstruktion. Hans syfte är att föreslå möjliga frågeställningar för framtida forskning. Daniel Sävborg diskuterar relationen mellan islänningasagor och senare folksagor. Hans artikel tar upp intressanta paralleller och diskuterar dessa utifrån ett retrospektivt perspektiv. Hans slutsatser kunde eventuellt ha blivit av en annan art om han hade satt sig in i t.ex. Anne Eriksens forskning som nämndes ovan där folklöre ofta visar sig vara i relation till tryckta böcker som blev allt vanligare också i folkliga sammanhang under efterreformatisk tid (ett gott exempel kunde vara alla de svenska ättestupornas ursprung i *Götreds saga* utgiven av Olaf Verelius 1664). Rudolf Simek presenterar en ny syn på de så kallade *guldgubbar* och deras funktion. Han ansluter sig förvisso till retrospektiv metod i sin titel till artikeln, men diskussionen förs så vitt jag kan se från ett traditionellt tvärvetenskapligt perspektiv. I en artikel av något annorlunda karaktär diskuterar Yelena Sesselja Helgadóttir efterreformatiska *þulur* och deras datering i relation till medeltidens *þulur*. Författaren argumenterar för en kontinuitet och för att de senare verserna bär vittnesbörd om den medeltida traditionen. Eddadikten *Þrymskviða* och stölden av hammaren (*Theft of the Thunder-Instrument*) diskuteras av Frog i ett jämförande perspektiv där motivet spåras i många olika sammanhang, från Baltikum över finsk och samisk kultur. Han konstaterar att dikten är en kristen komposition byggd på ett gammalt motiv. Ett helt nytt tema behandlas av Hans Antonson som använder kartor från olika tidsperioder för att spåra förändringar i det medeltida landskapet. Han förankrar sin diskussion i retrogressiv metod, en metod som har lång tradition inom historisk geografi. Därmed blir han en av de få i boken som tydligt knyter an till tidigare traditioner för det som här kallas retrospektiv metod. I en avslutande artikel diskuterar Janne Saarikivi retrospektiv metod och rekonstruktion av kultur i vid mening från ett lingvistiskt perspektiv. Saarikivi studerar etymologiska fenomen och relaterar det lingvistiska perspektivet till arkeologisk forskning i en kritisk diskussion. Retrospektiv metod kan därmed sägas omfatta många olika forskningsfält och det tycks som om de nya perspektiven ofta leder till valet av tvärvetenskapliga metoder. Bokens fallstudier ger förvisso ett blandat intryck av vad som avses med retrospektiv metod och de metodologiska problem som

introduktionen av efterreformatoriskt material för med sig vid studiet av vikingatid och medeltid har inte fått nog uppmärksamhet för att bokens författare ska lyckas övertyga. K.G.J.

*

Lars-Erik Edlund & Bengt af Klintberg (utg.), Aspekter på ordspråk. Föredrag vid ett symposium i Uppsala 27–28 april 2011, 150 s., Uppsala 2014 (Kungliga Gustav Adolfs Akademien för svensk folkkultur). (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi CXXX.) ISBN 978-91-87403-06-4. ISSN 0065-0897. Denna volym är en samling av elva föredrag som hölls vid ett nordiskt symposium om ordspråk år 2011. Syftet med symposiet var att skapa kontakter mellan ordspråksforskare från olika deldiscipliner: folkloristik, språkvetenskap och pedagogik. Bidragen uppvisar en stor bredd, tidsmässigt, geografiskt och med avseende på perspektiv. Här finns studier av äldre ordspråkssamlingar; Arne Bugge Amundsen skriver om Pontoppidans danska ordspråkssamling från 1739, Emma Söderberg studerar disposition och innehåll i ett antal svenska ordspråkssamlingar, och Carola Ekrem beskriver insamlingen av finlandssvenska ordspråk, särskilt Väinö Solstrands arbete. Konstantin Zhukov ger en inblick i rysk ordspråksforskning under jämförelse med svenska ordspråk. Andra bidrag ser på ordspråkens roll i pedagogik och uppfostran. Liisa Granbom-Herranens artikel handlar om finska ordspråks roll i uppfostran vid början av 1900-talet, medan Bengt af Klintbergs tar upp skolans roll i förmedlingen av svenska ordspråk. Härutöver har volymen också flera bidrag som på olika sätt teoretiserar eller diskuterar ordspråkens avgränsning eller användbarhet som källa i historisk forskning. Här kan nämnas Janken Myrdals uppsats som jämför ordspråk från olika europeiska språkområden (med utgångspunkt i Singers stora medeltida ordspråkssamling). Hon värderar i vilken mån ordspråken kan användas som källa till vår kunskap om vardagslivet under medeltiden. Hon kan exempelvis konstatera att ordspråk om mjölkhantering spelar en klart större roll i Norden än i andra europeiska kulturer. Daniel Anderson ger en överblick över internationell ordspråksforskning, medan Pekka Haikames angriper fenomenet ordspråk ur ett kognitivt perspektiv. Helge Haraldsson diskuterar fenomenets avgränsning, medan Outi Lauhakangas studerar olika typer av klassificering av ordspråk. Han diskuterar huruvida klassificeringarna är beroende av om man baserar dem på ett nationellt eller ett internationellt material. L.-O.D.

Pernille Hermann, Stephen A. Mitchell & Agnes S. Arnórsdóttir (red.), *Minni and Muninn. Memory in Medieval Nordic Culture*, 241 s., *Turnhout 2014 (Brepols)*. (*Acta Scandinavica. Aberdeen Studies in the Scandinavian World.*) ISBN 978-2-503-54910-5. I sitt förord till föreliggande bok konstaterar Jürg Glauser att alla kulturer har ett förhållande till sin förtid som är centralt för hur man uppfattar sig själv. Det kulturella minnet har också fått allt större uppmärksamhet under senare år inom historisk forskning generellt, men också inom det norröna forskningsfältet, inom det som kallas *memory studies*. Boken innehåller, förutom Jürg Glasers förord och redaktörernas inledning, tio artiklar fördelade under två huvudrubriker. I en första del samlas artiklar som behandlar minne och berättande, hur minnet förvaltas i berättartraditioner i det skrivna materialet. Denna del inleds med en artikel av Pernille Hermann om de viktigaste aspekterna rörande minne och hur man minns som detta framställs i den norröna litteraturen. Här diskuteras hur minnet relateras till visdom och kunskap, hur det sätts i samband med intelligens och förmågan att förutsäga vad som kommer att ske. Hermann kommer också in på hur bilder liksom platser anses vara ett stöd för minnet i retorisk tradition. Relationen mellan individuellt minne och det kulturella minnet för ett samhälle behandlas i ett avsnitt och slutligen diskuterar Hermann den handskrivna bokens roll för minnet som detta framställs i de medeltida texterna. I den därpå följande artikeln diskuterar John Lindow minnet och hur det fungerar i norrön mytologi. Margaret Clunies Ross behandlar det hon kallar poetiskt minne (*poetic memory*) i skaldediktningen och hur diktens autenticitet beror på strategier valda av skalden i olika kontexter och beroende på den enskilda diktens funktion. Kate Heslop går vidare i diskussionen av minnet i en diskussion om minnets retorik i diktningen och det runologiska materialet. I en följande artikel går Russell Poole i en något annorlunda riktning när han diskuterar autobiografiska minnen som de kommer till uttryck i skandinavisk medeltid i relation till liknande fenomen i en annan kultur, hos ruserna i Kiev. Poole presenterar också en generell översikt över traditioner för att samla och berätta autobiografiska minnen. I bokens andra del behandlas minnet i relation till historia. Rudolf Simek inleder med en översiktsartikel om hur normanderna i Normandiet och på Sicilien har bevarat historiska minnen från sin skandinaviska utgångspunkt. Denna artikel följs av Stephen Mitchells diskussion om hur man på Gotland under medeltiden och i tidig-modern tid konstruerade en mytologisk förtid (eller egentligen flera) som delvis byggde på omarbetning av minnen av faktiska händelser. Gísli Sigurðsson är intresserad av hur en känd sagaförfattare,

Snorri Sturlusons brorson Sturla Þórðarson, använder förtiden för sina egna syften i samtiden, här med exempel från hur Sturla använder sin redaktion av *Landnámabók*. De två sista artiklarna i samlingen behandlar perspektiv på minne som relaterar till juridik och lagtexter. Stefan Brink diskuterar hur minnesgoda människor är centrala i medeltidens juridiska praxis genom att bidra till vidareförändring av regler och händelser eller, som inledningsvis i artikeln, hur gränser mellan riken ska dras. I en avslutande artikel diskuterar Agnes Arnórsdóttir de tidiga lagsagomännens liksom de senare lagmännens roll i historieskrivningen på Island under medeltiden och fram till det humanistiska intresset i tidig efterreformatorisk tid. Hon argumenterar för att lagmännen från äldsta tid var viktiga för att bevara det gemensamma minnet. Från de tidigaste historiska skrifterna och fram till 1600-talets lärda historiska skrifter var lagmännen bland de flitigaste förvaltarna av historiska minnen också i skrift. Boken ger ett brett spektrum av perspektiv på minnet, både som individuellt och kollektivt fenomen och hur detta förvaltats i muntlig tradition så väl som i skrift och kommer förhoppningsvis att inspirera till fortsatt utforskning av frågor som rör minne och kunskap i medeltiden.

K.G.J.

Rom for språk. Nye innsikter i språkleg mangfald, red.: Endre Brunstad, Ann-Kristin Helland Gujord & Edit Bugge, 306 s., Oslo 2014 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-803-6. Uppsatserna i denna volym tar sin utgångspunkt i en konferens under rubriken Rom for språk som avhölls den 14–16 mars 2014 i Bergen såsom universitetets ”hovudmarkering av 200-årsjubileet for Ivar Aasen” (s. 5). Boken vilar på ett antal premisser: att språklig mångfald har ett egenvärde, att fenomenet språklig mångfald – globalt, nationellt och lokalt – är en realitet som vi måste förhålla oss till samt att den språkliga mångfalden är ett sammansatt fenomen som kan värderas positivt men också negativt. Bokens bidrag är fördelade i tre huvudsektioner som representerar var sin huvudaspekt. I en första sektion, Inn med språket, behandlas de samhälleliga villkoren för att språklig mångfald skall kunna realiseras, varvid de språkpolitiska aspekterna fokuseras. Markku Suksi dryftar här hur språkrättigheter kan regleras i lagstiftningen, varvid bl.a. understryks att även om internationella ramkonventioner finns och antagits, är det sist och slutligen viktigast hur den nationella lagstiftningen utformas. Jarmo Lainio uppehåller sig vid sverigefinnarnas arbete med att överföra finskan till nya generationer, och presenterar därvid det s.k. Språkpaketet. Annorlunda är perspektivet i Cecilie Hamnes Carlsens bidrag ”Språkkrav og statsborgerskap – et

testetisk dilemma”. Det är, visar artikelförfattaren, uppenbart att formuleringen av språkrav skiljer sig avsevärt de europeiska länderna emellan, och genomgången av den konkreta empirin är här lärorik. Kravet på språkfärdighet går att problematisera avsevärt liksom relationen språkrav–medborgarskap. Den förändrade synen på norskt teckenspråk under de senaste trettio åren, vilket resulterat i att teckenspråk kommit att betraktas som ett språk vid sidan av de naturliga språken, redovisas i Arnfinn Muruvik Vonens artikel. Den andra sektionen har rubriken Inn i språket och beskriver den språkliga mångfalden som ett kognitivt och individuellt fenomen. I ett viktigt bidrag, Ellen Bialystoks ”Språkerfaring endrar språklege og kognitive evner”, sammanfattas psykologisk forskning rörande de lingvistiska och kognitiva effekterna av tvåspråkighet hos individer. Det är en sammansatt bild som presenteras (s. 134, 136). Det som kommer i fokus i Bialystoks artikel är flerspråkighet där ingående språk inbördes *inte* är förståeliga. Annorlunda blir förhållandena då man undersöker språksituationen i Norge med växling mellan närliggande språkliga varieteter. Detta gäller för den av Mila Vulchanova, Tor A. Åfarli, Maria Asbjørnsen och Valentin Vulchanov samförfattade artikeln som är en experimentell studie av hur 50 personer med norska som modersmål, men med olika erfarenhetsbakgrund och från olika delar av Norge, processar ord från bokmål och nynorsk, där dessa betraktas som systematiskt olika språkliga system. Författarkvartetten menar att studien visar på positiva effekter av att bemästra också olika skriftliga varieteter. Om språkutvecklingen hos utlandsadopterade barn som i olika åldrar plötsligt förlorat sitt förstaspråk skriver Nina Schjetne. Här lyfts bland annat specialpedagogiska arbeten fram. Gunhild Tveit Randen fokuserar på minoritetsspråkliga elever med norska som sitt andraspråk. Rutinerna för hur elevernas norskfärdigheter skall kartläggas varierar en hel del. Den tredje sektionen i boken har rubriken Ut i språket; här diskuteras hur språklig mångfald i praktiken hanteras. Hjalmar P. Petersen behandlar här ”Tosprogethed med nært beslægtede sprog” den färöisk-danska språkkontaktsituationen, varvid inte minst ett fenomen som færøydansk med särfäröiska konstruktioner i lokal danska uppmärksammas. Nynorska och synen på denna varietet är föremål för uppmärksamhet i Hjalmar Eiksunds artikel ”Eit fleirtalsspråk med mindretalsfordelar?”, som bygger på en masteruppsats. Pernille Fiskerstrand belyser situationen för elever med nynorska som huvudspråk, vilka i sitt fackskrivande tvingas gå vägen över bokmålet till nynorska. Folklingvistiskt inspirerad är till sist Randi Neteland i artikeln som behandlar hur folk använder begreppen ”nynorsk” och ”bokmål”, där ett

antal informanter på olika håll i Norge intervjuats. Perspektiven är många i boken, vilket innebär att den inte har ett alldeles klart fokus annat än på ett mer övergripande plan. Volymen skulle nog ha upplevts som spretig om det nu inte vore för att redaktörerna Endre Brunstad och Ann-Kristin Helland Gujord i en initierad och brett anlagd introduktion – som i sig utgör ett självständigt bidrag – söker belysa den språkliga mångfaldens hela komplexitet. För denna introduktion förtjänar de en stor eloge. L.-E.E.

Språk i Norge og nabolanda. Ny forskning om talespråk, red.: Janne Bondi Johannessen & Kristin Hagen, 335 s., Oslo 2014 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-795-4. Boken är resultatet av ett seminarium 2013 om nordiska språk och dialekter. Bakgrunden var att just då ett viktigt verktyg för utforskandet av de nordiska talspråken, Nordisk dialektkorpus, hade färdigställts. "Foredragsholderne var bedt om å bruke dette korpuset, og alle foredragene inneholdt derfor helt ny forskning på et helt ferskt materiale", heter det inledningsvis (s. 7). Nordisk dialektkorpus beskrivs också i inledningen (s. 14 ff.); korpusen innehåller 2 800 000 löpord från naturligt tal från 821 informanter från 228 orter i de fem nordiska länderna. Den norska delen av korpusen är den överlägset största, 564 informanter, 163 orter och 2 187 000 löpord. Hur materialet kan utsökas och karteras beskrivs kortfattat i inledningen. Boken samlar sedan 13 bidrag, som belyser syntax, morfologi och fonologi samt lexicografi, där material alltså hämtats från den nämnda korpusen. Bland de syntaktiska studierna kan nämnas Tor Arne Haugens som gör iakttagelser i tal och skrift beträffande placeringen av indirekt objekt i en fras som "Hun var ham kjær" samt illustrerar utbredningsmässiga skillnader i norska dialekter i fraser som "flink til å sykle" – "flink å sykle". Ida Larsson och Björn Lundquist avhandlar i sitt bidrag "Objektsplacering vid partikelverb i norska dialekter och äldre svenska" där man kan iakttä intressanta skillnader i partikelplacering; det gäller satser av typen no. "Vi kastet den ut" gentemot sv. "Vi kastade ut den". Om fraser som "Ka studentan drikk?" och utbredningen av dem i norska dialekter skriver Øystein Alexander Vangsnes och Marit Westergaard. Av de övriga syntaktiska bidragen är ett författat av Kristine Bentzen ("Setninger med *kanskje* i forfeltet i skandinavisk, med vekt på norsk og svensk"), det andra samförfattat av trion Janne Bondi Johannessen, Marit Julien och Helge Lødrup ("Preposisjoner og eierskapsrelasjoner: et menneskesentrert hierarki"). Ett antal artiklar behandlar morfologiska och fonologiska fenomen. Lars-Olof Delsing skriver här om verbsystemet i svenska

dialekter i Lycksele lappmark. Här visas att ett antal ljudförändringar i dialekten lett fram till att den produktiva första konjugationens verb förlorat skillnaden mellan infinitiv och presens och mellan preteritum och particip. Fenomenet kan också iaktas i andra verbklasser. Thórhallur Eythórsson och Jóhannes Gísli Jónsson jämför isländska och färöiska i artikeln ”Oblike subjekter i færøysk og islandsk”, vilken behandlar i ö nordiskan förekommande fraser som färöiskans ”*Henni dámar føroyskan tónleik*” (”*Hon gillar färöisk musik*”). För studiet av detta fenomen är korpusen egentligen för liten; den innehåller ju endast ca 56 000 löpord från isländskan och drygt 62 000 från färöiskan. Unn Røyneland och Brit Mæhlum berör i sitt bidrag bl.a. nyttan av dialektkartor – i någon mån slår väl författarna här in öppna dörrar – och gemensamt skriver Leiv Inge Aa, Kristin Melum Eide och Tor A. Áfarli om perfekt particip i dialektkorpusen. Intressant i den sistnämnda artikeln är inte minst diskussionen av konjunktiv som en ännu levande grammatisk kategori i norska dialekter. Beträffande det finner man nämligen att en yngre meddelare i Oppdal använder participform när han talar om något som inte skett (”*de kunna vøra arrti*”) och preteritumformen vid vanlig modal betydelse (”*åss fann ut att åss kunn jøra sånn*”). Fyra bidrag behandlar lexikon. Om variationen i norska dialekter av ett antal centrala släktskaps-termer skriver Ruth Vatvedt Fjeld, om de mängdbetecknande *somme*, *nokon* och *einkvan* Helge Sandøy – vilken bl.a. diskuterar orsaken till att dessa ord är fördelade på olika sätt i korpusen –, om användningen av *nå* som interjektion och partikel samt i förstärkande funktion Jan Svennevig medan till sist Åse Wetås tar sig an ämnet ”Nordisk dialektkorpus og Norsk målføresynopsis – ei samanlikning av to kjelder til talemålsforskning frå kvar si tid”. Att Nordisk dialektkorpus utgör en betydande källa för nordisk forskning är helt klart men man inser också att korpusen, för att den skall bli användbar för komparativa studier, avsevärt måste byggas ut. Det är uppenbart att en rad intressanta iakttagelser kan göras i den norska delen av korpusen som är den största medan detta är svårare beträffande andra delar av det nordiska språkområdet. L.-E.E.

*

Ármann Jakobsson, *A Sense of Belonging. Morkinskinna and Icelandic Identity*, c. 1220, 406 s., Odense 2014 (University Press of Southern Denmark). (Viking Collection 22.) ISBN 978-87-7674-845-6. I diskussioner om *Morkinskinna* kan det lätt uppstå missförstånd. Namnet kan nämligen syfta på flera olika saker och det gäller därför att vara tydlig med vad

man avser. *Morkinskinna*, eller egentligen **Morkinskinna* eftersom denna text inte längre existerar, kan syfta på en samling berättelser om de norska kungarna från Magnús Ólafsson (1035) till Eysteinn Haraldsson (1157) som anses ha tillkommit omkring 1220 och vara tidigare än den mer berömda kompilationen *Heimskringla*. Denna samling föreligger i dag med vissa lakuner i den handskrift som ursprungligen givit namnet, GKS 1009 fol (handskriften *Morkinskinna*) från andra hälften av 1200-talet. Men den samling som vi normalt konfronteras med är bara till en viss del baserad på denna handskrift. I de senaste utgåvorna (Finnur Jónsson 1932 och Ármann Jakobsson och Þórður Ingi Guðjónsson 2011) liksom i den nya engelska översättningen (Andersson och Gade 2000) har lakuner i handskriftens text fyllts med text från en betydligt senare handskrift, *Flateyjarbók* (AM 1005 fol), i en avskrift från 1400-talet som anses bygga på en förlaga innehållande texten från **Morkinskinna*. Utgåvornas text, alltså den de flesta forskare arbetar med, blir därmed en rekonstruktion av en tänkt text, inte ett enhetligt samtida vittne. Bland annat detta har naturligt nog fört med sig en tidvis livlig debatt om vad som egentligen utgjort ur-*Morkinskinna*, en debatt som främst berört de många þettir 'tåtar' om islänningar vid kungarnas hov som finns insprängda i den bevarade texten. Har dessa ursprungligen varit en del av samlingen eller har de tillfogats senare? Det bevarade handskriftsmaterialet är av en sådan beskaffenhet att frågan inte låter sig slutgiltigt besvaras vilket gör att diskussionen ofta handlar om sannolikhetsresonemang. Ármann Jakobsson är i dag en av de absolut ledande i utforskningen av *Morkinskinna*. Med sina böcker på isländska, *Í leit að konungi. Konungsmýnd íslenskra konungasagna* (1997) och *Staður í nýjum heimi. Konungasagan Morkinskinna* (2012) liksom i mängder av artiklar har han studerat olika aspekter på *Morkinskinna* och den isländska kungasagatraditionen, och för några år sedan var han en av utgivarna av *Morkinskinna* i serien *Íslenzk fornrit* (2011) med en omfattande introduktion. Det är därför viktigt att han nu har samlat det tidigare arbetet som publicerats på isländska och utvecklat det vidare i en bok på engelska i serien *Viking Collection*. I de två första kapitlen behandlar Ármann Jakobsson samlingens ursprung och dess struktur. Här diskuterar han ingående tidigare forskning på området och de problem angående textens ursprungliga form som antyddes ovan. Han väljer att tala om samlingen som en *saga* som skapats av en *författare*, men visar samtidigt att han är medveten om de diskussioner om samlingens status som antingen ett enhetligt verk eller en kompilation av äldre texter som förts i tidigare forskning och om det problematiska generellt i att tala om en *författare* för de medeltida texterna. Där-

med har han också valt att se den rekonstruerade texten i utgåvan från 2011 som representant i sin helhet för den text som samlades (eller författades) omkring 1220, också inkluderande de många *þættir*. Detta val kan givetvis ifrågasättas, men det är explicit och genomfört i den följande diskussionen. Här är behandlingen av *þættir* och deras funktion i den överordnade berättelsen en viktig del av framställningen. I en tredje del behandlas bilden som framställs av samhället (främst kungens hird eller hov) i *Morkinskinna*. Ármann Jakobsson avgränsar tre områden som han belyser med många exempel. Först presenteras den bild som ges av hovet som enhet, hur livet i kungens närhet framställs. *Morkinskinna* ses här inte som en historisk skildring av livet vid de hov som beskrivs utan snarare som ett slags kombination av hur den tänkte författaren uppfattade livet vid hovet i samtiden och en idealbild baserad på den europeiska hovkultur som introducerades i Norge vid denna tid. Därefter följer ett kapitel om den brutalitet som präglar mycket av framställningen av livet vid hovet, kravet på deltagarna om att alltid vara på sin vakt och värna sin heder i förhållande till andra hovmän. Denna ständiga vaksamhet omfattar också kungen själv. Ármann Jakobsson argumenterar emellertid för att det, också i denna kärva miljö och med de krav på självkontroll som sagan skildrar, finns utrymme för känslor och privata sfärer. Det är viktigt för kungen att bygga vänskaper och att upprätthålla goda relationer till sina hovmän. Här spelar också den europeiska hovkulturens inflytande en viktig roll. I bokens fjärde del fokuserar Ármann Jakobsson på framställningen av islänningar vid kungens hov, främst i *þættir*. Här beskrivs *Morkinskinna* som ett slags exempelsamling på vad islänningar kan förvänta sig när de ankommer till kungens hov och ofta skildras de som oerfarna och rentav obildade vid det första mötet. I de allra flesta fall lyckas de emellertid rehabilitera sig och lära sig hovets seder. Här argumenterar Ármann Jakobsson för att den okände författaren själv har haft erfarenheter från hovet och att framställningen bygger på dessa. Författaren hade, tycks Ármann mena, som syfte att skapa vad man kunde kalla ett slags 'hovspegel' (i parallell till kungaspegeln, *Konungs skuggsjá*) där islänningar fick en snabbkurs i hur man betar sig vid hovet (eller, ganska ofta, hur man inte betar sig). Detta resonemang har sina svagheter, dels eftersom det framstår som en något modern syn på både författarens roll och på islänningar som grupp med en egen identitet, dels eftersom det baseras i hög grad på de omdiskuterade *þættir* och deras ursprungliga roll i samlingen. Men inte desto mindre är detta en intressant tolkning av samlingens syfte. I en avslutande del av boken diskuterar Ármann Jakobsson de olika lager av berättelser som *Morkinskinna* utnyttjar i sin

framställning, ofta metaberättelser där samlingens berättare låter någon i handlingen framföra historien; eller till och med en historia som tidigare framställts, men nu i ett annat perspektiv. Det här kapitlet är intressant eftersom det visar hur en framställning redan under 1200-talet (oavsett hur man ställer sig till frågan om **Morkinskinna*) arbetar medvetet med olika berättar- och tidsperspektiv. I det avslutande kapitlet diskuteras därefter framställningen av förtiden i *Morkinskinna*, träffande under rubriken *Confronting the Past* eftersom Ármann Jakobsson tydligt har markerat att han främst ser samlingen som ett litterärt verk och den historiska dimensionen mer som ett sätt att diskutera etiska frågor i samtiden; historien återberättas inte, den konfronteras. Även detta kapitel är viktigt och ger nya insikter i *Morkinskinna*. Ármann Jakobsson har med denna bok lagt ytterligare tyngd till sin position som en av våra ledande experter på inte bara *Morkinskinna* utan också 1200-talets litterära framställning av den norsk-isländska historien. K.G.J.

Geraldine Barnes, *The Bookish Riddarasögur. Writing Romance in Late Medieval Iceland*, 211 s., Odense 2014 (University Press of Southern Denmark). (Viking Collection vol. 21.) ISBN 978-87-7674-791-6. Under första hälften av 1300-talet inleds en omfattande produktion av fantastiska sagor, ofta omtalade som isländska *riddarasögur*, en isländsk genre som kan ses som en sammanblandning av de från franska översatta *riddarasögur* från 1200-talet och de lokalt producerade, vanligtvis äldre *fornaldarsögur*. Där *fornaldarsögur* utspelar sig i Norden är de isländska *riddarasögur* placerade i mer avlägsna delar av världen. Gemensamt för de båda genrerna är att de skildrar äventyr där hjältarna möter drakar och bär vapen med övernaturliga krafter, och där sköna kungadöttrar i behov av att räddas från grymma vikingar ofta är en viktig del av historien. Genren omfattar ett fyrtiotal texter daterade till perioden 1300–1500. Dessa sagor har av forskningen ofta betraktats som undermåliga litterärt och av litet intresse som texter, och det är inte för mycket att påstå att de tillhör en underutforskad genre. Undre senare år har intresset för denna styvmoderligt behandlade genre emellertid ökat och det har kommit flera doktorsavhandlingar som behandlar teman från dessa senmedeltida texter. En forskare som tidigt intresserade sig för genren är Geraldine Barnes som nu har utkommit med en bok som behandlar dess bruk av encyklopedisk lärdom. I fem kapitel diskuteras lärdomslitteraturens inflytande på ett antal isländska *riddarasögur*. Ett första kapitel ger exempel på hur sagorna avgränsar världen, deras bruk av traditioner för att beskriva världens geografi från bland annat Isidor av Sevilla. Därefter

följer ett kapitel om pedagogiska strategier och hjältarnas behov av att lära sig ting om världen. Sagornas behandling av historiografi och deras placering av berättelserna i en världshistorisk kontext är temat för det tredje kapitlet. Här visar Barnes hur *riddarasögur* relaterar till tidigare historiografi eller pseudo-historiografi. I ett fjärde kapitel behandlas relationen mellan kristna och hedningar. Här visar Barnes att de isländska sagorna inte har samma korstågsmentalitet som exempelvis de engelska riddarromanserna från samma tid. Förvisso kämpar en del av hjältarna som exempelvis Bæringr i *Bærings saga* mot saracener men korstågsperspektivet blir aldrig genomfört. I ett avslutande kapitel utvecklas diskussionen om korstågsmentaliteten i de isländska *riddarasögur* till en analys av hur relationen mellan västlig kristendom och Bysans framställs. Barnes konstaterar även här att de isländska texterna inte uppvisar samma tendens som samtida litteratur från England eller Kontinenten. Med sin bok har Geraldine Barnes givit ett viktigt bidrag till utforskningen av de isländska *riddarasögur*. Hon har också med sin framställning öppnat för många nya frågor om den isländska litteraturens status och utveckling i perioden 1300–1500, en period då Island avskärmas och i viss mån tycks bli isolerat från europeisk påverkan, men samtidigt producerar en mängd nya litterära verk. Det finns all anledning att gå vidare längs den väg som Barnes stakar ut och studera närmare sagor som *Kirialax saga*, *Saulus saga ok Nikanors* eller *Jarlmanns saga ok Hermanns*. K.G.J.

Eddukvæði. I. Godakvæði. II. Hetjukvæði, Jónas Kristjánsson og Vésteinn Ólason gáfu út, 469 + 466 s., Reykjavík 2014 (*Híð Íslenzka Fornritafélag*). (*Íslenzk Fornrit. Eddukvæði ritstjóri Þórður Ingi Guðjónsson.*) ISBN 978-9979-893-99-8; 978-9979-893-36-3 (*band I*); 978-9979-893-37-0 (*band II*). *Híð Íslenzka Fornritafélag* har i den klassiska serien *Íslenzk Fornrit*, med Jónas Kristjánsson och Vésteinn Ólason som redaktörer, utgivit den poetiska Eddan i två gedigna band. I den nästan hundrasidiga inledningen lämnas en översikt över handskriftssituation, Eddadikternas bakgrund och vissa dateringsfrågor, traderingen, stil och stildrag, vidare belyses bildspråk m.m. liksom frågor om muntlighet och skriftlighet – *in summa*: de klassiska problem som brukar avhandlas i förbindelse med Eddadikterna. Författarna bygger här på en omfattande litteratur, och en snabb överblick visar, inte så förvånande, att det är två synnerligen väl insatta forskare som sammanfattar forskningsläget. I båda banden finns utförliga genomgångar av de forskningsproblem som anknyter till enskilda dikterna. För en del av dikterna, såsom beträffande *Alvíssmál* och *Völundarkviða* för att nu nämna två, kunde kanske en del

ytterligare problem ha belysts, men det som förmedlas är mestadels det man behöver veta. De introducerade partierna i de båda banden ger vad jag kan se i väsentliga delar läsaren en bild av var forskningen står. När sålunda synen på Oden i offerträdet – såsom detta framställs i Hávamál 138–145 – diskuteras (del 1 s. 161), berörs exempelvis Peter Jacksons i Arkiv för nordisk filologi 124, 2009, s. 31 ff. framförda tolkning, vilken dock värderas med orden: ”Rök hans fyrir því að ekki geti verið um vígslu að ræða eru ekki sannfærandi”. Gentemot Mircea Eliades idéer om Oden som shaman ansluter sig utgivarna till Jere Fleck (i Arkiv för nordisk filologi 86, 1971, s. 49 ff.) och talar därvid om ”[r]ökföfst andmæli gegn niðurstöðum Eliade”. Också senare litteratur har glädjande kommit att uppmärksammas av redaktörerna, t.ex. (i del 1 s. 25) Maja Bäckvalls avhandling Skriva fel och läsa rätt? Eddiska dikter i Uppsala-eddan ur ett avsändar- och mottagarperspektiv (2013). Efter dessa inledande partier följer utgåvan, i band I alltså av gudadikterna (s. 289 ff.) och i band II av hjältedikterna (s. 245 ff.). Texterna har normaliserats efter de principer som finns för serien. I en omfattande notförteckning återfinner läsaren många förklaringar av dunkla textställen, där man tar igen alla de klassiska, omstridda partierna. I Hárbarðsljóð 13 (del 1 s. 391) återfinns sålunda det omdiskuterade *ogurr* med tre möjliga förklaringar: 1) ’getnaðarlimur’; 2) ’klof, krikar’; 3) ’byrði’; meisinn sem Þór ber sér á baki. Och i en dramatisk passage i Atlakviða 38 (del 2 s. 380) återvänder hunnerkonungen Atle efter mordet på Hogne och Gunnar. Gudrun bjuder honom då till bords, och efter måltiden får han veta att han just förtärt sina och Gudruns gemensamma söner, en hämnd för mordet på hennes bröder: ”Sona hefir þinna, / sverða deilir, / hjortu hrædreyrug / við hunang of tuggin; / melta knáttu móðugr / manna valbráðir, / eta at qlkrásum / ok í öndugi at senda”. Till den allra sista delen av dikten fogas förklaringen ”(líkl.) í hið óæðra öndvegi, sem var fyrir miðjum skálavegg andspænis háseti húsráðanda (hinu æðra öndvegi)”. Här finns som bekant även andra sätt att tolka textstället. De val av tolkningar och uppslag till problemlösning som redaktörerna gjort låter sig lätt försvaras. Beträffande dunkla textställen kan ju också andra verk anlitas, såsom Klaus von See et al. Kommentar zu den Liedern der Edda (Heidelberg 1997–) som berörts i tidigare årgångar av denna krönika. En sammanhållen käll- och litteraturförteckning återfinns i del 2 (s. 205 ff.) liksom (s. 235 ff.) en förteckning över de ställen där olika forskare och eddadikter nämns. De i dikterna förekommande namnen har samlats i en förteckning i band 2 (s. 451 ff.). Denna högklassiga utgåva ger den filologiska forskningen ett värdefullt verktyg i det fortsatta arbetet med Eddakvädena. I förhandsre-

klamen från förlaget talas om att dessa kväden ”have long been regarded as among the masterpieces of world literature”, och visst är de fortfarande väl värda att läsa och analysera.
L.-E.E.

Stefka Georgieva Eriksen, Writing and Reading in Medieval Manuscript Culture. The Translation and Transmission of the Story of Elye in Old French and Old Norse Literary Contexts, 257 s., Turnhout, Belgien 2014 (Brepols Publishers). (Medieval Texts & Cultures of Northern Europe 25.) ISBN 978-2-503-54779-4. Denna bok behandlar skrivande, läsande och reception i det medeltida Europa. Den utgör en fallstudie, där tre versioner av sagan om Elis och Rosamunda behandlas. Sagan om den kristne riddaren och den saracenska prinsessan är författad på fornfranska (bevarad i BnF. Fr. 25516 från ca 1280), och (troligen) på Håkon Håkonssons initiativ översatt till norrönt av Abbot Robert. Den norröna versionen finns bevarad i ett norskt (DG 4-7 fol. från ca 1270) och ett isländskt (Holm Perg. 6 4to från ca 1400) manuskript. Boken har tre syften. Den vill för det första visa på de dynamiska sambanden mellan norröna, fornfranska och latinska litterära traditioner. För det andra vill den belysa skrivprocesser och reception i olika kontexter. För det tredje försöker den skapa en teoretisk och metodologisk ram för komparativa studier mellan litterära traditioner. Efter ett inledande kapitel om skrivande och läsande under medeltiden följer ett kapitel för vardera handskriftsversionen. Det femte kapitlet utgör en komparativ analys av hur texten överförs i olika kontexter. De tre manuskripten representerar tre olika retoriska och kommunikativa situationer, och författaren visar hur skrivande och läsande av de tre versionerna betingas av sina respektive kulturella och politiska miljöer.
L.-O.D.

Jóhanna Katrín Friðriksdóttir (red.), Góssið hans Árna. Minningar heimsins í íslenskum handritum, 203 s., Reykjavík 2014 (Stofnun Árna Magnússonar í íslenskum fræðum). ISBN 978-9979-654-30-8. Under året för handskriftssamlaren Árni Magnússons 350-årsdag 2013 utgav de två institut som förvaltar samlingen, Stofnun Árna Magnússonar í Íslenskum fræðum i Reykjavík och Den Arnamagnæanske Samling i Köpenhamn en praktfull bok med artiklar om många både välkända och mindre kända handskrifter i samlingen (presenterad i Litteraturkrönikan i ANF 2014). Under 2014 var det ännu ett jubileum att fira, att den arnamagneanska samlingen fem år tidigare, 2009, hade upptagits på UNESCO:s världsarvslista (*Memory of the World*). Även den här gången har man vid det isländska institutet beslutat sig för att markera detta med en artikelsam-

ling byggd på presentationer av enskilda manuskript, den här gången inte de mest kända utan i stor utsträckning mindre kända handskrifter både från medeltiden och senare tid. När man läser inledningen av bokens redaktör Jóhanna Katrín Friðriksdóttir blir kulturarvets betydelse men också dess sårbarhet helt aktuell. Den samling som förvaltas i Reykjavik och Köpenhamn innehåller som bekant endast en mindre del av alla de handskrifter som en gång funnits i Norge och på Island; stora delar av det medeltida kulturarvet hade redan gått förlorat när samlare som Árni Magnússon räddade det som återstod för framtiden. Vårt historiska arv är ständigt utsatt för hot av olika slag. Samtidigt som Jóhanna Katrín skrev sin inledning ödelades fantastiska kulturskatter i Syrien och Irak, många av dem på UNESCO:s lista. Men inte heller i vår egen del av världen är det självklart att vi ska förvalta kulturarvet: våra museer och samlingar tenderar ofta att falla i Disneylandsfällan där den momentana upplevelsen och inte kunskapen sätts i fokus. Detta är givetvis ett mindre hot mot kulturarvet i rent materiell mening, men en utbredd okunskap om våra samlingar är på sikt ett nog så viktigt problem att uppmärksamma. Därför är denna artikelsamling ett viktigt bidrag där många av dem som dagligen arbetar på institutet i Reykjavik deltar. Här presenteras inte endast de vackraste handskriftssidorna eller de centrala texterna; snarare sätts de mer vardagliga manuskripten och den bredare kulturen i centrum. Boken indelas under tre huvudrubriker: religiösa texter, lärdomstexter (både folklig och lärd kunskap) och sagahandskrifter. I den första delen presenteras fyra handskrifter från 1500-talet med olika innehåll. Inledningsvis diskuteras en handskrift som innehåller psalmer och har tillhört en kvinnlig läsare, Helga Gísladóttir (Guðrún Nordal), därefter en handskrift med texter och noter för religiös sång, som den isländska *tvísöngur* (Árni Heimir Ingólfsson) och i de två avslutande artiklarna handskrifter som innehåller helgonlegender (Ásdís Egilsdóttir och Sverrir Tómasson). I den andra delen behandlas handskrifter från olika tider och med skiftande lärdomsinnehåll. Här möter vi den isländske politikern och filologen Jón Sigurðsson i en handskrift från 1800-talet (Yelena Sesselja Helgadóttir) och ordbokspionjären Jón úr Grunnavík från 1700-talet (Guðrún Kvaran). En tredje artikel diskuterar 1600-talets behandling av den norröna mytologin i bilder (Margrét Eggertsdóttir). I de två sista bidragen i denna avdelning framträder handskriftsammlaren Árni Magnússon i egen hög person. Hans ungdoms första insamling av medeltida handskrifter representeras av en handskrift av lagtexten *Jónsbók* (Már Jónsson) och hans intresse också för eftermedeltida handskrifter belyses med ett exempel från västra Island på 1600-talet (Guðrún Ása

Grímsdóttir). I bokens avslutande del återvänder vi i någon mening till mer kända texter från det isländska materialet. I två artiklar behandlas sagahandskrifter, men kanske ändå i en för de allra flesta något annorlunda form. Den allra mest berömda islänningasagan, *Njáls saga*, finns bevarad i ett stort antal handskrifter, men ofta i fragment av större eller mindre omfång, och här behandlas ett av fragmenten, Þormóðsbók eller AM 162 B 8 fol från slutet av 1200-talet (Svanhildur Óskarsdóttir). Slutligen får vi en inblick i en av de allra sista stora samlingshandskrifterna med sagor, daterad till inledningen av 1500-talet, AM 152 fol, en typisk lyxartikel för ett välbärgat hem (Jóhanna Katrín Friðriksdóttir). Redaktören för boken, Jóhanna Katrín Friðriksdóttir, liksom institutet på Island visar med den här boken att Árni Magnússons samling av handskrifter inte endast består av stora och vackra pergamentsböcker utan också av mindre iögonenfallande handskrifter som är lika viktiga för vårt kulturarv; boken visar dessutom att man tar på allvar det ansvar som placeringen på UNESCO:s lista innebär.

K.G.J.

Andrew Hamer, Njáls saga and its Christian Background. A Study of Narrative Method., 292 s., Lewven 2014 (Peeters). (Germania Latina VIII.) ISBN 978-90-429-3089-6. I forskningen om *islänningasagor* blev det tidigt en motsättning mellan dem som ansåg att sagorna var direkt nedtecknade efter muntlig tradition och gärna som autentiska skildringar av historiska händelser, det som brukar kallas *friprosateori*, och dem som såg sagorna som litterära verk skapade av kreativa författare, möjligen med muntlig tradition som en av flera källor, det som brukar kallas *bokprosateori*. Inom den senare gruppen forskare var det vanligt att leta efter textuella lån eller *rittengsl* mellan de olika sagorna, men också att söka europeiska modeller eller källor till allt från enskilda motiv till större narrativa strukturer. Andrew Hamer ansluter sig till den senare gruppen forskare med sin studie av *Njáls saga* där han ger många exempel på det han ser som europeisk och kristen påverkan, detta i motsättning till dem som ser *Njáls saga* som praktexemplet på en rent isländsk tradition. I ett inledande kapitel diskuterar Hamer den mer allmänna bakgrunden för *islänningasagor* och den forskning han förhåller sig till. Han är klar i sin egen position när han skriver: "The present study indeed has as one of its key aims the presentation of a reading of *Njáls saga* as an integrated and coherent narrative, with a consistently Christian ethical framework within which the actions of characters, both before and after the Conversion, may be judged" (s. 15). Efter detta inledande kapitel följer en längre disukussion om *Laxdæla saga* med fokus på ett enskilt

motiv, skeppsbrottet och räddningen, men med fokus på den kristna symboliken. Hamer konstaterar avslutningsvis att det är högst troligt att den som skrev *Laxdœla saga* och använde metaforer för skeppsbrott som leder till antingen drunkningsdöden eller räddning/frälsning var väl inläst i den kyrkliga litteraturen. I de följande kapitlen diskuterar författaren olika sidor av *Njáls saga*. En första studie behandlar skildringen av det förkristna samhället; *Njáls saga* tycks här följa ett liknande mönster som det som framkom i kapitlet om *Laxdœla saga* där kristnandet ger en möjlighet till räddning. I det följande kapitlet diskuterar Hamer hur den som skrev sagan skildrar rättvisa och nåd ur ett kristet perspektiv. Med kristnandet öppnas nya möjligheter för lagen att verka i det isländska samhället; den gamla lagen ersätts av den nya. Hamer går därefter vidare och visar hur sagan använder metaforer för växt och produktivitet på ett sätt som påminner om det som framkom i samband med studien av *Laxdœla saga* och som pekar på en kyrklig bakgrund för skribenten. Hamer konstaterar: "For authors such as those of *Laxdœla saga* and *Njáls saga*, the advantages of employing metaphor in this way presumably included, not only the strengthening of structural ties across the saga, but the enrichment of the narrative through intertextual allusions to familiar Christian ideas concerning links between the physical and the metaphysical" (s. 133). I kapitel 5 behandlas en frågeställning som länge varit central i forskningen om *Njáls saga*, de två tragiska skildringarna av Gunnarr á Hlíðarendi och Njáll Þorgeirsson. Centralt för Hamer är här att visa hur den som sammanställde sagan byggde strukturen på dessa två centrala personers öden. Han argumenterar för att en grundläggande idé är att en god kristen i det nya samhälle som introducerats med kristendomen ska vända den andra kinden till och återgälda ont med gott. Gunnarr framstår i detta sammanhang som en föregångsman för de kristna idealen och för den nya lagen. Här efter följer ett kapitel om relationen mellan Njáll och hans son Skarpheðinn i samband med branden på Bergþórshváll där de båda bränns inne av sina motståndare. Skarpheðinn framstår in i det sista i sagans skildring som utan ånger för sina handlingar, men Hamer argumenterar att också han omfattas av möjligheten till räddning och att den som skrev sagan medvetet utformar skildringen av branden, trots att händelsen är förfärlig, som en öppning för frälsning. I sina slutanmärkingar konstaterar Andrew Hamer att den som skapade berättelsen om Gunnarr och Njáll var väl beläst i kyrklig litteratur och att han var kapabel att använda sin bildning kreativt. Hans slutsats om skribenten är värd att citera: "Scriptural reference and commentary also determine the metaphoric structure of the saga (the metaphors of sowing and harvest-

ing), which is in turn indicative of a metaphorical mode of thought and expression that is very different from an 'objective' saga style, a mode of thought that argues that the author had been trained in the tropes, and that he therefore probably knew Latin" (s. 244). Andrew Hamers bok ger ett bidrag till en forskningsdebatt som säkert inte kommer att leda till konsensus. Hans framställning och argumentation är genomgående byggd på en syn på de två sagorna som produkter av en kristen kultur och som resultat av kreativa skribenters hantering av materialet. Därmed placerar han sig entydigt bland de forskare som främst ser sagalitteraturen som just litteratur. Vi kan tryggt räkna med att debatten fortsätter.

K.G.J.

Islänningasagorna. Samtliga släktsagor och fyrtionio tåtar, redaktion: Kristinn Jóhannesson, Gunnar D. Hansson & Karl G. Johansson, textgranskning: Erik Andersson, isländsk rådgivande redaktionskommitté: Viðar Hreinsson, Örnólfur Thorsson, Gísli Sigurðsson, Vésteinn Ólason, Berljót Kristjánsdóttir & Jónas Kristjánsson, band I–V, LXII + 418 + 482 + 494 + 490 + 464 s., [samlade i box,] Reykjavík 2014 (Saga forlag Reykjavík). ISBN 978-9935-9199-2-2 (band I – V); 978-9935-9199-3-9 (band I); 978-9935-9199-4-6 (band II); 978-9935-9199-5-3 (band III); 978-9935-9199-6-0 (band IV); 978-9935-9199-7-7 (band V). Denna utgivning är resultatet av en nordisk satsning, där fyrtio isländska sagor och fyrtionio s.k. tåtar översatts till svenska, norska och danska. Det har blivit fem band på vardera av de skandinaviska språken, där varje översättning omfattar uppemot 2500 sidor. Den svenska redaktionen har utgjorts av Kristinn Jóhannesson, Gunnar D. Hansson och Karl G. Johansson. Jag uppehåller mig här endast vid den svenska översättningen. Islänningasagorna utspelar sig som bekant under sagatiden men sagorna har satts samman från 1200-talets första del fram till och med 1300-talet; vissa texter är dock kända endast i senare pappershandskrifter. Tåtarna återfinns vanligen i kungasagorna, främst i Morkinskinna och Flateyjarbók. Människorna sätts i sagorna nästan alltid in i ett väl definierat historiskt och geografiskt sammanhang, där huvudpersonerna presenteras med hjälp av släktlängder och platsernas namn anges. Det finns i Njáls saga så många som ungefär 800 personnamn och över 300 ortnamn. Handlingen i islänningasagorna byggs upp efter vissa mönster. Hedern spelar sålunda stor roll för händelseförloppen. Socialt har den funktionen att upprätthålla band såsom släktskap, äktenskap, vänskap och politiska pakter, narrativt förs härigenom sagan framåt "i enlighet med de etiska regler som skänker intrigens fejder en sorts heroisk ofrånkomlighet"

(band 1 s. XXXVI). I islänningasagorna skildras människorna och samhället mestadels ur ett patriarkaliskt perspektiv där männens hjältedåd är vanliga motiv och kvinnorna snarast objekt för männen. Men visst finns texter som i dessa hänseenden skiljer ut sig, såsom Laxdalingarnas saga där en kvinna, Guðrún Ósvífursdóttir, är huvudperson. I sagorna får man på köpet en hel del uppgifter om seder och bruk, gåvor, kläder, idrotter, jordbruk och boskapsskötsel, hantverk, varor och priser m.m., och inte minst finns här en del traditionell kunskap om båtar och båtliv. Sakupplysningar som möter i de många texterna samlas och förklaras i slutet av band 5 i en välskriven och nyttig översikt där man kan läsa om skeppen och sjöfarten samt om gården. Även vissa ordförklaringar återfinns här. För själva översättningen till svenska har tjugofyra personer engagerats, många av dem med långa meritlistor som översättare och texttuttolkare. Detta borgar för ett gott översättningsarbete. Ett arbete som involverar så många enskilda medarbetare kräver emellertid samordning, inte minst för att upprätthålla någon sorts stilistisk jämnhet arbetet igenom. Detta synes mig ha lyckats väl. Man har i översättningen å ena sidan undvikit ett alltför trivialt vardagsspråk som snabbt skulle ha föråldrats, å andra sidan ett alltför arkaiserande språk som hade hotat att göra texterna museala. Ett antal redaktionella val har vid översättningsprocessen gjorts, de flesta väl motiverade. Man försvenskar sålunda inte de isländska person- och ortnamnen som tidigare skett i många sagaöversättningar, vilket innebär att *þ*, *ð* och *æ* samt accenterna över vokalerna bibehållits. Översättningen använder dock formerna *Ólaf* och *Auð* för de isländska nominativformerna *Ólafur* och *Auður*. Dessa val är välgrundade. Vidare har redaktionen i de flesta fall avstått från att använda historiskt presens. I de fall detta gjorts för att man inte med säkerhet kunnat fastställa vilken form grundtexten har, exempelvis då källans förkortade skrivform inte entydigt går att tolka, är det som jag ser det ett riktigt val. Men när redaktörerna avstått från historiskt presens ”för texthelhetens skull, då denna tidsform i översatt form lätt kan framstå som stilistiskt mer markerad och regelmässig än i källtexterna”, förefaller det som om man offrat ett stildrag endast för att uppnå enhetlighet. Diktstroforna är som bekant många i sagorna, totalt finns i den här översättningen över sjuhundra strofer. Budskapet i stroforna är i regel enkelt, formen är däremot komplicerad. Det handlar för diktaren om att ”på ett konstfärdigt sätt, som närmast kan påminna om en gåta eller fixeringsbild, framställa en känd sak så att den på en och samma gång vittnar om hantverkskunskap, gestaltningsförmåga och insikter i gudamyternas magiska värld” (band 5 s. 415). Redaktionen återger stroforna med ett sparsamt bruk av

komplicerade kenningar medan viss stavelserytm bibehållits. En parallelltext med den isländska originaltexten återges vid sidan av översättningen. Kanske kunde i särskilda kommentarer ytterligare hjälp med uttolkning ha förmedlats till läsarna; diktstroforna är ju allt annat än enkla att förstå. Genom omnämmandet av de många orterna och personerna sätts som sagt händelser in i sina geografiska och sociala sammanhang, och det hade här varit en fördel med vissa vägledande kartor som givit mer detaljerad kunskap om geografin resp. släkträd där de främsta aktörernas relationer klargjorts. Redaktionella insatser av detta sistnämnda slag hade med fördel kunnat komma alla de tre parallella skandinaviska utgåvorna till del. Men anmärkningar som dessa drar inte på minsta sätt ner det goda helhetsintrycket som översättningarna ger. Utgivningen kan inte karakteriseras på något annat sätt än som ett storverk. Man kan förutse att dessa översättningar kommer att vara tongivande för lång tid framåt.

L.-E.E.

Nicolas Meylan, Magic and Kingship in Medieval Iceland. The Construction of a Discourse of Political Resistance, 232 s., Turnhout 2014 (Brepols). (Studies in Viking and Medieval Scandinavia.) ISBN 978-2-503-55157-9. Magi och mytologi har alltid varit centrala ämnen i den norröna forskningen. Ofta knyts de båda samman som representativa för en norrön, förkristen föreställningsvärld. Forskningsdebatten har här ofta blivit starkt polariserad med på den ena sidan forskare som använder sig av källornas vittnesbörd om förkristna föreställningar och på den andra sidan forskare med ett fokus på de skriftliga källornas status som tillkomna i en kristen kontext. Nicolas Meylan diskuterar dessa frågor ingående i sitt inledande kapitel om teoretiska perspektiv på magi. En viktig slutsats av diskussionen blir att Meylan betraktar källorna primärt som ett resultat av den kristna nedteckningen under 1200- och 1300-talet. Han flyttar därmed fokus från magi som en tänkt förkristen praxis till magi som retoriskt verkningsmedel i medeltida diskurser. Han formulerar sin utgångspunkt: "[M]edieval Scandinavian magic refers to a socially constructed object of knowledge, actualized as a set of discourses that predicates powers and knowledges construed as extraordinary and illegitimate on particular individuals" (s. 18). Det andra kapitlet i boken innehåller en studie av ordförrådet för magi i de norröna källorna där Meylan bland annat ser tydlig påverkan från kristen terminologi på de semantiska fält som rymmer det aktuella ordförrådet på folkspråk. En viktig iakttagelse är att ordförrådet inte beskriver magins praxis utan snarare definierar magi som diskurser, man var tydligen mer intresserad av *att* någon

utövade magi än *hur* detta gick till. Det är dessa diskurser som blir centrala för resten av bokens diskussion; hur bruket av magi används som retoriskt verkningsmedel i olika kontexter. I tre kapitel diskuterar Meylan olika skildringar av magi. Ett första kapitel analyserar beskrivningar där syftet är att förklara (eller bortförklara) tillfällen där kungar eller hövdingar drog det kortaste strået i strider eller konflikter med mindre maktfulla personer. Motståndaren framställs då i berättelserna som trolldomskunniga vilket förklarar att de kunde besegra överheten. I det följande kapitlet utvecklas motivet med trolldom och magi som maktmedel. Här argumenterar Meylan att magi inte var en fast storhet i medeltidens medvetande utan snarare var en flytande kategori som kunde utformas i relation till den roll den spelade i den givna kontexten. Här kommer han in på en grundläggande hypotes för sitt arbete, att magi också kunde användas som ett positivt maktmedel i retoriken mellan den isländska eliten och deras nya överhet efter att Island blev en del av det norska kungadömet. Det tredje kapitlet behandlar detta perspektiv grundligare, nu med fokus på edda- och skaldediktningen och poetiken i den yngre *Edda* och dessutom på Egil Skalla-Grímssons bruk av magi i *Egils saga*. I ett avsnitt analyseras dessutom *Þorleifs þáttr jarlaskálds* och dess skildring av bruk av magi som ett exempel på hur en islänning kan använda sig av magiska kunskaper för att hävda sin rätt mot kungen. I dessa sammanhang ses alltså magi som något positivt som ger islänningar möjligheter att från ett underläge slå tillbaka mot makten. I ett slutkapitel diskuterar författaren så mirakler tillskrivna Jón Ógmundarson som bevarats i *L*-versionen av *Jóns saga helga* daterad till mitten av 1300-talet. Här argumenterar Meylan för att miraklerna ska förstås som magi, något som ur ett modernt perspektiv säkert kan vara korrekt, men som troligen inte skulle finna förståelse i 1300-talets teologiska resonemang. Framställningen av Jón är ju avsedd att ge argument för hans helighet, att han har direkt stöd från Gud i sina handlingar; hans krafter torde inte ha tillskrivits magiska kunskaper av samtiden. Här kanske författaren pressar sitt material en aning för att ge stöd för sin tes att magi kunde tillskrivas både onda och goda krafter, och kanske Jóns nationella tillhörighet tillskrivs alltför mycket vikt. Nicolas Meylan har skrivit en viktig bok för vår förståelse av hur beskrivningar av magi användes som retoriska verkningsmedel i medeltidens texter.

K.G.J.

William Ian Miller, 'Why is Your Axe Bloody?'. A Reading of Njáls saga, 334 s., Oxford 2014 (Oxford University Press). ISBN 978-0-19-870484-3. Njáls saga presenteras ofta som den mest fulländade av de isländska sa-

gorna. Den är också den mest omfattande sagan med ett rikt persongalleri och dess beskrivning av rättstvister mellan ledande isländska familjer under perioden kring det formella kristnandet av Island är detaljerad. Sagan inbjuder dessutom till oändligt många läsningar och de tolkningar som presenterats i forskningen av enskilda episoder eller sagan som helhet ger ofta starkt avvikande bilder. I sin stora bok om *Njáls saga* lägger rätthistorikern William Ian Miller fram en läsning av hela sagan som bland annat bygger på många års föreläsningar inför juridikstudenter där fokus har varit på sagans beskrivning av just rättstvisterna. Men Millers läsning av sagan är mer än en rätthistorikers förståelse av berättelsen om Gunnarr och Njáll, den är ett försök att förstå aktörernas inre motivationer, att söka efter deras etiska och moraliska grunder. Boken är strukturerad som en läsning av sagan kapitel för kapitel, vilket inte hindrar Miller från att med full kontroll se de enskilda kapitlen i ljuset av helheten av historien. De existensiella frågorna ligger i centrum för Millers analys. Vilka bevekelsegrunder har aktörerna för sina handlingar? Vilka alternativa val kunde de ha gjort? Därmed läser Miller sannolikt sagan på ett sätt som i många avseenden liknar en medeltida etisk läsning av texter där läsaren/åhöraren hade många olika möjligheter att bedöma moraliska och existensiella problem utifrån texten. Samtidigt kan Millers läsningar ibland framstå som väl moderna med tanke på att det här är fråga om en text från sent 1200-tal; det är inte självklart att sagans samtid omfattade en del av de moraliska ståndpunkter som Miller ger sagans aktörer möjlighet att förhålla sig till. Men för en modern läsare är framställningen definitivt intellektuellt stimulerande. William Ian Miller är rätthistoriker och jurist. Den bakgrunden framstår tydligt i boken, dels i form av rätthistorikerns framställning av lag och rätt i isländsk medeltid, dels i själva framställningsformen som är starkt argumenterande och tesdrivande; juridikstudenterna som deltagit i Millers undervisning har säkert känt igen sig i den muntliga stilen som också präglar bokens prosa. Den argumenterande framställningen med alla dess retoriska grepp blir i sig själv en stimulerande upplevelse för läsaren. Men det kan ibland också leda till att man övertygas av retoriken snarare än av argumentens kraft. William Ian Millers bok erbjuder en helgjuten läsning av *Njáls saga* som stimulerar till förnyad läsning av sagan. Här presenteras många nya tolkningar och ett försök att förklara sagan som ett litterärt verk med en kreativ "författare" som upphovsman. Miller väljer att ställa sig utanför diskussionen om den muntliga traditionen för *islänningasagor* i relation till bokprosateorins skapande författare. Han etablerar utan någon egentlig diskussion sin skapande författare som en modern storhet, inte som

en skribent placerad i en tid och med en bakgrund i läsning av tidens litteratur (möjligen med undantag av lagen). Det framkommer inte tydligt någonstans i sagan om Millers författare har en klerikal bakgrund och i så fall om han känt tidens debatter om etiska frågeställningar eller om han var en del av den elit som skildras. Vem var denna kreativa person? Här utelämnar Miller en dimension som troligen skulle ha fört honom till delvis andra tolkningar av enskilda episoder och kanske rentav av sagan som helhet. Det är emellertid klart att William Ian Miller med sin bok har fört in många nya och intressanta perspektiv på *Njáls saga* och att hans framställning, om än i vissa avseende oortodox från ett filologiskt eller litteraturvetenskapligt perspektiv, är stimulerande läsning. K.G.J.

Lasse Mårtensson, Skrivaren och förlagan. Norm och normbrott i Codex Upsaliensis av Snorra Edda, 330 s., Oslo 2013 (Novus Forlag). (Bibliotheca Nordica 6. Redaktörer for serien: Odd Einar Haugen, Karl G. Johansson & Jon Gunnar Jørgensen.) ISSN 1891-1315. ISBN 978-82-7099-747-3. Lasse Mårtenssons bok behandlar en av huvudhandskrifterna till Snorra Edda, Codex Upsaliensis DG 11, ofta kallad *Uppsala-Eddan*, och är ett av resultaten av forskningsprojektet ”Originalversionen av Snorre Sturlasons Edda?” som finansierats av Vetenskapsrådet och letts av Henrik Williams. Den aktuella handskriften skiljer sig från övriga handskrifter, alltså Codex Regius (GKS 2367 4to), Codex Trajectinus (Traj 1374) och Codex Wormianus (AM 242 fol.), genom att i vissa avseenden vara mera kortfattad och ibland dessutom uppvisa avvikande struktur. Det har bland forskare diskuterats om Codex Upsaliensis skall betraktas som en yngre och bearbetad version eller, tvärtom, betraktas som den äldsta bevarade versionen. Syftet med föreliggande undersökning är, som det försiktigt uttrycks av författaren, att ”dels öka kunskapen om DG 11 som handskrift, dels säga något om dess förlaga” (s. 12). Mårtensson analyserar avvikelser från norm och variationen som finns hos skrivaren av Uppsala-Eddan, och en betydelsefull del av studien är att avgöra om variationerna beror på skrivarens självständiga arbete eller kopierats från förlagan. Mårtensson söker nå fram till vad som kan anses vara skrivarens norm, för att sedan kunna ta ställning till frågan om en viss företeelse skall betraktas som norm eller normbrott. Dessa båda termer diskuteras i kap. 2, där dessutom den medeltida avskriftsprocessen beskrivs, ortografiska principer klargörs och på ett pedagogiskt sätt sammanfattas i en tabell (s. 42). Metoden är baserad på arbeten av Erik Kwakkel (2002), Malcolm B. Parkes (2008) och Nils Dverstorp (2010). Man kan iakttä att de olika ortografiska principerna kan variera beroende på

ordtyp, frekvens m.m. Uppdelningen av Codex Upsaliensis beskrivs helt kort i kap. 3, där textavsnitten avgränsas kodikologiskt. I undersökningen utvinns författaren genom en målmedvetet genomförd analys åtskillig information om förlagan samtidigt som normbrott diskuteras. Han söker här bl.a. komma åt varför skrivare väljer att ”frånga sin egen skrivarnorm och att överta morfologiska, ortografiska och t.o.m. paleografiska företeelser från förlagan” (s. 14). Mårtensson söker utröna i vilka ord/ordformer detta troligast får genomslag. Studien är så strukturerad att makropaleografiska, ortografiska/fonologiska samt morfologiska drag i detaljer sätts under luppen liksom förekommande felskrivningar, och dessa undersökningar finns i empirikapitlen 4–7. I den makropaleografiska delen (kap. 4) undersöks i ett längre avsnitt först ett antal infrekventa grafter, såsom användningen av karolingiskt *f*, sedan bruket av ʃ och ð samt av ”runt” *r*. Undersökningen visar att det finns (minst) två äldre kronologiska skikt i handskriften, ett från tidigt 1200-tal, och ett från tiden efter 1250. Genomslaget av dessa skikt visar sig främst i de infrekventa ordformerna, framför allt i namn, där en stor andel skrivningar kopierats efter principen ”tecken för tecken”. I det omfattande kap. 5 studeras två ortografiska konventioner, sättet att markera längd på konsonant respektive vokal (bruk av accent), dessutom representationen av *-ir* och *-r* respektive *-ur*. Därtill undersöks i några avsnitt representationen av *-it/-ið*, några positionsbundna fonologiska övergångar samt vokalismen i orden *dýrr* och *lykill*. Man noterar här bl.a. en upplysande tabell som visar representationen av konsonantlängd. Uppsala-Eddan är tillkommen under en accentfattig period. Bruket av accent indikerar en äldre skrivarnorm. På basis av dessa studier kan man nå fram till vilken skrivarens normuppfattning kan ha varit, kan identifiera eventuella brott mot normen och möjligen utröna orsaker till normbrotten. Vad gäller morfologi undersöks i kap. 6 representationen av mediopassivändelsen, och i kap. 7 ett antal felskrivningar som skulle kunna ge oss informationer om förlagens makropaleografiska utformning. Studien resulterar i vissa slutsatser avseende Uppsala-Eddans avskrifthistoria, mer konkret vilket genomslag som kan tänkas finnas från förlagan och vad detta kan visa. Bland annat sägs att skrivaren ”verkar [...] ha haft en rätt hårt normerad ortografi, som bara ibland har baserat sig på direkt ljudanalys” (s. 251). I något fall kan man i manuskriptet också iaktta en gradvis ändring av skrivarens norm, som när ett finalt ʃ efterhand byts ut mot ett ð , varvid alltså ett äldre skick ersätts av ett yngre. Diktцитat och uppräknings av *heiti* tycks ha resulterat i tendensen att kopiera tecken för tecken (s. 260). I ett kort – enligt min mening alltför kort avsnitt – redo-

visas också ett antal fonologiska novationer, vid sidan av ett färre antal arkaismer, som iakttagits i handskriften. Den kortfattade framställningen här motiverar Mårtensson med att studien inte har till syfte att utförligt *beskriva* språket i DG 11 men det är skada att författaren ändå inte tar chansen att noggrannare analysera de iakttagelser han här kunnat göra i sin studie. För att mer slutgiltigt kunna dra slutsatser om förlagan till Uppsala-Eddan måste – det framhåller författaren själv – naturligtvis också andra förhållanden dras in i diskussionen, exempelvis texternas struktur. Men redan den här genomförda analysen är av betydande intresse, inte minst metodologiskt. Här belyses också mer generellt den medeltida skrivarnormen, och möjligen kunde författaren ännu tydligare ha lyft fram detta i sin sammanfattning. L.-E.E.

Riddarasögur. The Translation of European Court Culture in Medieval Scandinavia, edited by Karl G. Johansson & Else Mundal, 351 s., Oslo 2014 (Novus Forlag). (Bibliotheca Nordica 7. Redaktører for serien: Odd Einar Haugen, Karl G. Johansson & Jon Gunnar Jørgensen.) ISSN 1891-1315. ISBN 978-82-7099-806-7. Bakgrunden till denna samlingsvolym är en konferens vid Oslo universitet 2008 om Riddarasögur and the Translation of Court Culture in 13th Century Scandinavia. Bidragen vid konferensen har här bearbetats och utgör ”elaborated versions of papers” men också andra bidrag har lagts till för att ytterligare bredda perspektiven (s. 7). De första översättningarna till fornvästnordiskt språk av riddarasögur härrör från 1200-talets början; år 1226 översattes sålunda Tristrams saga ok Ísöndar av en viss broder Robert på uppdrag av kung Hákon Hákonarson. Översättningsperspektiv, den höviska kulturen mer generellt, utvecklingen och spridningen av genren, är några av de teman som återfinns i samlingsvolymens tolv artiklar. Inledningsartikeln, författad av Keith Busby, sätter in översättningarna i ett större europeiskt sammanhang, där denna typ av texter måste relateras till existerande narrativa traditioner. Ett slags modell för adaptation presenteras vidare (s. 28 ff.). En översikt över den höviska litteraturen under 1100- och 1200-talet lämnas sedan av Martin Aurell, och det som kallas *translation topoi* på franskt område presenteras av Peter Damian-Grint. Viktiga iakttagelser rörande Ívens saga respektive den fornsvenska Herr Ivan i relation till Chrétien de Troyes Le Chevalier au Lion redovisas i Sofia Lodéns studie: ”Whereas *Ívens saga* translates Chrétien’s story in an often abbreviated but faithful way, *Herr Ivan* is more independent, making additions and comments for the sake of intrinsic coherence and elegance, rather than with a view to conforming to the French original” (s. 105).

Med utgångspunkt i polysystemteorin behandlas översättningen av fornordiska riddarasögur av Jonatan Pettersson i syfte att förstå varför de översatte som de gjorde. Artikeln avslutas med några beaktansvärda ord apropå den teoretiska utgångspunkten: "I think that explicit theories [...] are to be preferred to free speculations, as long as we do not turn into too convinced believer and take the results of our analysis for unquestionable truths" (s. 127). Vilket syfte och vilka funktioner den från franska översatta höviska litteraturen hade i 1200-talets Norge diskuteras av Ingvil Brügger Budal. I ett bidrag utmanar Suzanne Marti den etablerade synen på de aktuella sagaöversättningarnas kronologi. Detta sker med hjälp av en studie av användningen av orden *dubba – gera riddara*; studien är intressant och uppenbarligen har ordstudier av detta slag potential. Perspektiven vidgas i Stefka Georgieva Eriksens studie "Arthurian ethics in thirteenth-century Old Norse literature and society", som tar sig an fyra norska manuskript i De La Gardie 4–7 fol. (Uppsala universitetsbibliotek) från cirka 1270. Tristrams saga ok Ísöndar står i centrum för Jürg Glasers bidrag som, med underrubrikens ord, behandlar "[m]edial constellations in the *riddarasögur*". En motivstudie utgör Karoline Kjesruds bidrag ("A dragon fight in order to free a lion"), och i Marianne Kalinkes studie behandlas det fascinerande motivet *meykongr*. Bakgrunden till produktionen av den höviska litteraturen inklusive dess publik uppehåller Bjørn Bandlien, där bland andra en Snara Ásláksson visar sig vara en viktig aktör. En sammanhållen bibliografi, en medarbetarförteckning och register över personer, verk och manuskript avslutar boken. I slutet av sin inledning framhåller Else Mundal att den medeltida nordiska litteratur som boken uppmärksammar förvisso inte har lika hög status som islänningasagorna och kungasagorna men "[i]t is however worth noticing that chivalric literature was very popular in the North for several hundred years, and continued to be a productive genre in Iceland long after the end of the Middle Ages" (s. 16). Bara detta motiverar utgivningen av denna samlingsvolym. L.-E.E.

Jürg Glauser & Susanne Kramarz-Bein (red.), Rittersagas. Übersetzung, Überlieferung, Transmission, 273 s., Tübingen 2014 (A. Francke Verlag). (Beiträge zur nordischen Philologie 45.) ISBN 978-3-7720-8357-0. Den äldsta bevarade översatta riddarasagan, *Tristrams saga ok Isoldar*, daterar sig själv till året 1225 och arbetet sägs vara utfört på uppdrag av den unge kungen Hákon Hákonarson. Med utgångspunkt i det bevarade materialet framstår det som om översättningar av *riddarasögur* därefter under många decennier var en del av europeiseringen av det norska hovet. Ofta

hävdar man att översättningarna ingick i ett medvetet program initierat av kungen. De texter som vanligtvis har diskuterats som *riddarasögur* har varit översättningar från franska och möjligen tyska, som *Piðreks saga*, men det har blivit allt vanligare att också äldre översättningar av texter från latin som t.ex. *Karlamagnús saga* eller *Breta sögur* diskuteras som del av denna höviska import. Det är på västnordiskt område riddarlitteraturen blomstrar på 1200-talet, men under 1300-talet inleds en litterär verksamhet också på östnordiskt område. Föreliggande bok ingår i en serie rapporter från ett projekt, "Transmission in den skandinavischen Literaturen der Frühen Neuzeit", som genomförts vid universitetet i Zürich under åren 1999–2004. Boken innehåller förutom en inledning av redaktörerna tolv artiklar som belyser olika sidor av *riddarasögur*. En central tematik för studierna är översättning och analys av översättningarnas betydelse i målspråkskulturen. Det västnordiska materialet får, som sig bör, störst uppmärksamhet i boken, och det är inte enbart de egentliga *riddarasögur* som behandlas utan även översättningar av t.ex. latinska pseudo-historiska texter. Susanne Kramarz-Bein inleder med att anlägga ett nätverksperspektiv på de översatta texterna med miljöer där texterna översattes och lästes som noder i nätverket. Behandlingen av de norröna texterna famnar vitt i materialet. Vera Johanterwage diskuterar genreplaceringen för *Barlaams saga ok Josaphats*, medan Aðalheiður Guðmundsdóttir behandlar *Strengleikar* och deras roll i den isländska litteraturen. Bland annat kontakten med den anglonormandiska höviska litteraturen diskuteras av Christopher Sanders med *Bevens saga* som material, medan Jonna Kjær tar utgångspunkt i *Erex saga Artuskappa* för en jämförelse med Chrétien's franska verk för att visa hur den isländska traditionen skriver om (*réécriture*) källtexten. Andra typer av översättningar får uppmärksamhet i flera av artiklarna, som i Héléne Tétréls artikel om *Karlamagnús saga* och dess bakgrund eller Erich Poppes studie av hur materialet om Karl den store förvaltas i Wales och Irland. Stefanie Gropper använder *Breta sögur* som exempel på hur översatta texter traderas och förändras i tradingen. I en förlängning av ett sådant resonemang diskuterar Geraldine Barnes hur *riddarasögur* på Island får en egen fortsättning i de så kallade isländska *riddarasögur* som utvecklar sig till fantastiska historier uppblandade med encyklopedisk lärdom. Den svenska höviska litteraturen behandlas i tre artiklar. Helle Degnbol sätter den svenska *Flores och Blanzeflor*, en av de tre *Eufemiavisor*, i relation till den isländska *Flóres saga ok Blankiflúr* och bygger därmed en bro mellan väst- och östnordiskt materiel. Också Roger Andersson sätter de tre *Eufemiavisor* i ett större nordiskt perspektiv och visar hur de ingår i

den aristokratiska hovmiljön. Slutligen diskuterar Massimiliano Bampi med utgångspunkt i översättningsforskning (*Translation Studies*) överföringen av *Septem Sapientes* till det svenska litterära systemet. Boken är ett välkommet bidrag till utforskningen av den översatta litteraturens, i det här fallet den höviska, betydelse för framväxten av skandinavisk litteratur under medeltiden. Den ger en god bild av de frågeställningar som aktualiseras när denna litteratur, som ofta utelämnats eller fått litet utrymme när den skandinaviska litteraturens historia skrevs, kommer i fokus. Låt oss hoppas att den inspirerar fler till att fortsätta utforskningen.

K.G.J.

Christof Seidler, Das Edda-Projekt der Brüder Grimm. Hintergrund, Analyse und Einordnung, 414 s., München 2014 (Herbert Utz Verlag). ISBN 978-3-8316-4158-1. De två bröderna Grimm, Jacob och Wilhelm, spelade avgörande roller vid framväxten av den moderna nordistiken som en del av den germanska språk- och kulturforskningen under första hälften av 1800-talet. Ett viktigt arbete som de genomförde gemensamt, men med avgörande meningsmotsättningar mellan sig, var utgivningen och översättningen av hjåltedikerna från den äldre *Edda* under titeln *Lieder der alten Edda* 1815. I föreliggande monografi diskuterar Christof Seidler arbetet med denna utgåva och sätter in det i ett större sammanhang, framför allt i den tyska kontext där bröderna arbetade. Seidler belyser det inflytande arbetet fick i sin samtid och under lång tid på eddaforskningen. Han redovisar sitt material i rikligt med citat från artiklar, brev och notater, och dokumenterar väl de perspektiv på utgivnings- och översättningsarbetet han behandlar. Den danske forskaren Rasmus Rask var vid samma tid i gång med sitt arbete med utgivning och översättning till danska av eddadikterna. Han var i kontakt med bröderna Grimm och sände material till dem, något som redovisas väl i boken. Här liksom i det språkvetenskapliga arbetet var Rask och bröderna Grimm alltså inne på samma fält. I Seidlers bok får Rasmus Rask naturligt nog mindre uppmärksamhet än han kanske hade förtjänat eftersom det främst är den tyska kontexten som är i fokus, men i en fortsatt utforskning av den tidiga nordistikens framväxt kunde studien följas upp med en jämförande studie där relationen mellan de tyska bröderna och Rask utforskades närmare. Christof Seidlers bok innehåller en imponerande genomgång av det stora arkivmaterial som föreligger för att belysa bakgrunden och tidens forskning och av hela receptionshistorien. Därmed ger den ett viktigt och grundläggande bidrag till nordistikens historia.

K.G.J.

Alois Wolf, Die Saga von der Njálsbrenna und die Frage nach dem Epos im europäischen Mittelalter, 113 s., Tübingen 2014 (A. Francke Verlag). (Beiträge zur nordischen Philologie 53.) ISBN 978-3-7720-8496-6. Alois Wolf diskuterar medeltidens epos i ett europeiskt perspektiv och med stor lärdom. Ett grundsyfte med boken är att visa hur den isländska sagalitteraturen, främst *Njáls saga* är en del av denna långa episka tradition men också vidareför inhemska traditioner. I en första del behandlas det större europeiska materialet med en genomgång av en mängd verk från tysk, fransk och engelsk medeltid. Här kommer författaren in på bibel-epiken och hur den ligger till grund för framväxten av epik på folkspråken, med exempel på bibliska signaler även i verk som *Beowulf*. Därefter behandlas den europeiska traditionen i korta avsnitt om *Hildebrandslied*, *Waltharius* och *Ludwigslied*, om *chansons de geste* och i traditionen om Arthur. Den första delen avslutas med ett längre avsnitt om *Nibelungenlied*. Bokens andra del har den isländska sagalitteraturen i fokus. Efter en inledande presentation och kort genrediskussion följer avsnitt om *Egils saga*, *Gísla saga*, *Njáls saga*, *Laxdæla saga* och slutligen *Grettis saga*. Det centrala avsnittet här är den längre diskussionen om *Njáls saga* och dess episka drag medan det avslutande avsnittet om *Laxdæla saga* och *Grettis saga* mer tycks syfta till att visa hur den episka traditionen försvagas under senare delen av 1200-talet och början av 1300-talet. Alois Wolfs bok målar upp en bred bild av europeisk medeltidslitteratur med frågan om eposets plats i centrum. Den ger en god inblick i dessa texter och placerar in också de isländska sagorna i den europeiska kontexten. K.G.J.

*

Lars-Erik Edlund, Morfars karta visar vägen. Ett urval språkvetenskapliga texter 1979–2013. Festskrift tillägnad professor Lars-Erik Edlund på 60-årsdagen den 16 augusti 2013, Roger Jacobsson (red.), 524 s., Umeå 2013 (Kungl. Skytteanska Samsfundet). (Acta Regiæ Societatis Skytteanae nr 67.) ISBN 978-91-86438-46-3. ISSN 0560-2416. Denna omfattande festskrift är tillägnad Lars-Erik Edlund på hans 60-årsdag. Det huvudsakliga innehållet utgörs av 26 artiklar skrivna av jubilaren själv inom flera olika områden mellan 1979 och 2013. Förutom förord och *tabula gratulatoria* har boken en inledning skriven av redaktören som kort presenterar jubilaren, hans liv och hans forskargärning. Hans fokus ligger inom namnforskning, dialektologi och språkhistoria, vilket också blir mycket tydligt av de 26 artiklarna, men han har också medverkat i en rad projekt

av tvärvetenskaplig natur, inte minst tillsammans med historiker och etnologer. Artiklarna är ordnade tematiskt, ibland med två eller tre artiklar inom näraliggande områden. Lars-Erik Edlund har dessutom givits möjlighet att skriva en kort introduktion till varje tema, där han binder ihop artiklarna och reflekterar över frågan på nytt, i vissa fall alltså närmare 35 år efter de skrevs. Den första uppsatsen handlar om en karta producerad av jubilarens morfar över dennes hemby. Det är den kartan som gett upphov till festskriftens titel. Därefter följer sex artiklar som fått rubriken *Namn och samhälle*. De behandlar ett ganska stort antal ortnamn från Mellannorrland (Medelpad, Ångermanland och Västerbotten), exempelvis bebyggelsenamn som Lövånger, Bygdeå och Selånger. Här finns också ett särskilt intresse för hydronymer som tar sig uttryck i en uppsats om Indalsälvens (förmodade) gamla namn, ett inlägg i diskussionen om "hydronymkomplexet" med *Gen-*kring Moälven i Ångermanland. I artikeln om Medelpadsnamn finns också diskussioner om såväl gamla sockennamn och landskapsnamnet som de äldre namnen för Indalsälven och Ljungan. Under temat Namn och samhälle finns också tre artiklar som med utgångspunkt i ortnamnet Valto gör en djupdykning i roten i ordet *valv* och isländska *hvél*, och deras utveckling i ortnamn och dialekter. Här finns dessutom tre uppsatser som handlar om eller åtminstone tar upp namnkomplex, och som främst behandlar ett ungt ortnamnsmaterial, inte minst namn på nybyggen. Det andra temat kallas för *Ord och tanke*, och innefattar sammanlagt åtta artiklar som framför allt tar sig an ordförrådet, i nordliga svenska dialekter, i fornisländska eller mera brett i nordiska språk. Här blir det förstas en hel del etymologi, men förf. kommer också in på andra specifika fenomen som påverkar namngivning och ordskatt, exempelvis tabun och språkkontakter, inte minst med samiska och finska. Det tredje temat kallas *Text och skrivande*. Här får vi bland annat läsa om dramat *Alle Bedlegrannas Spegel*. I detta karakteriseras en av personerna, "finnen", genom en imitation av finsk brytning på svenska. Vi får också stifta bekantskap med äldre svenska ordböcker och ett par norrländska 1800-talsdagböcker. Det femte och sista temat kallas *Forskningsöversikter och perspektiv* och innehåller en artikel på engelska hämtad från en handbok om språkvariation. Den utgör en översikt över ord- och dialektgeografiska studier i Norden; både nationella och samnordiska karteringar går igenom. Som framgår ovan finns här alltså ett stort antal artiklar i skilda ämnen. Flera av dem är illustrerade, inte minst med kartor. De hålls framför allt samman genom jubilarens outtröttliga arbete med och intresse för Nordsverige och ortnamnen och dialekterna där.

L.-O.D.

Heliga Birgittas texter på fornsvenska. Birgittas Uppenbarelser. Bok I, utg. av Roger Andersson, 285 s., Stockholm 2014 (Sällskapet Runica et Mediævalia). (Sällskapet Runica et Mediævalia. Editiones 6.) ISBN 978-91-88568-62-5. Denna monografi är det första, mer omfattande resultatet av verksamheten inom forskningsprojektet ”Heliga Birgittas texter på fornsvenska”, vars mål är att publicera Birgittas samtliga skrifter på fornsvenska i en edition som håller modern filologisk standard. Därmed ersätts – när publiceringen så småningom är fullbordad – G. E. Klemmings fembandsutgåva i Svenska fornskriftsällskapets samlingar (1857–84). Inledningsvis erinras om att Birgitta enligt traditionen på svenska dikterade sina uppenbarelser för biktfaderna, vilka sedan översatte dem till latin; av allt att döma har dock Birgitta också själv utarbetat utkast (jfr de s.k. Birgittautograferna som varit föremål för flera studier). Sedan latin-texten slutgiltigt ederats började uppenbarelserna översättas till folkspråken, däribland fornsvenska. Handskriftssituationen redovisas inledningsvis av utgivaren – som huvudhandskrift för utgåvan har valts Cod. Holm. A 5a i Kungliga biblioteket i Stockholm. I Anderssons utgåva brukas interpunktion och gemen/versal enligt modernt bruk, förkortningar har upplösts och en del andra ändringar likaså genomförts, alldeles som paragrafnumreringen införts på samma sätt som i latinutgåvan. I den kritiska apparaten har variation av morfologisk, lexikal och syntaktisk natur redovisats. Lakuner, överhoppningar och andra onöjaktigheter i huvudhandskriften rättas i utgåvan med hjälp av andra handskrifter. I början av varje kapitel finns en fyllig sammanfattning av innehållet jämte paragrafhänvisningar, och i ett särskilt avsnitt finns vissa kommentarer och litteraturhänvisningar. Det finns åtskilliga partier i utgåvan som man nyfiket stannar upp inför vid läsningen. Här finns exempelvis en mäktig skildring som handlar om en fördömd kvinnas själ som plågas av djävulen men räddas: ”Sannelica saa jak dyæflin vt gaa vm vindøghat j fulaste skapnadh. Ok iak hørdhe ena røst som mik saghdhe: ’O quinna, thu æst sannelica quit oc frælsadh’” (kap. 16). I ett annat avsnitt säger Maria till Birgitta att tre saker inryms i dansen, ”sua som ær fanyt glædhi, gabol [ropande] røst oc skør oc faafængt ærwodhe”, alltså fåfång glädje, lättsinnigt prat och meningslös möda (kap. 27). På ett annat ställe sägs att Birgitta skall vara som en ost och hennes kropp som ett ostkar, varvid Birgittas själ skall formas i hennes kropp så att köttet lyder anden och anden styr köttet till dygd (kap. 33). Läsvärt är också det avsnitt som uppehåller sig vid humlan och säger: ”sua som humblona flygha [the] til thæt the vilia oc flygha stundom sua som hoppande oc springande, thy at the opløpta sik j sine høghfærdh oc nidhirtrykkia sik rasklica, nar the omuæn-

das til sin skørlymnadh oc sualgh” (kap. 44), dvs. på samma sätt som humlan flyger upp och ned liksom hoppande uppstiger människan i högfärd men nedtrycks genast av begär och frosseri. I ett antal bilagor redovisas varianter av olika partier hämtade från skilda handskrifter samt latinska versioner av vissa av texterna. Själva utgåvan föregås av ett kortare kapitel som redovisar hur forskare från 1800-talet fram till nutiden sett på utvecklingen av den fornsvenska versionen av Birgittas uppenbarelser, samt en redogörelse för textetablering och utgivningsprinciper. Forskningsöversikten visar en beläst utgivare som redovisar centrala filologiska principfrågor. De frågor som forskarna satt under luppen kunde möjligen ha redovisats med ännu tydligare tematisering. Vid läsningen möter man Birgitta som en högst närvarande människa som skarpt iakttar sin omgivning och dessutom synes ha varit praktiskt lagd. Det är med största förväntan man kan se fram mot den fortsatta utgivningen av Heliga Birgittas texter på fornsvenska. L.-E.E.

Sven-Bertil Jansson, Konung Alexander. En svensk roman från 1300-talet, 271 s., Stockholm 2015 (Sällskapet Runica et Mediævalia). (Sällskapet Runica et Mediævalia. Scripta Minora 23.) ISSN 1103-7989. ISBN 978-91-88568-61-8. När författaren till denna bok, litteraturvetaren och den mångåriga medarbetaren vid Svenskt visarkiv Sven-Bertil Jansson, 2014 hastigt gick bort, förelåg ett manuskript till föreliggande monografi. Detta har av redaktionskommittén endast marginellt redigerats inför utgivningen. Den svenska versionen av den internationellt spridda Alexanderromanen tillhör 1300-talets senare del och är tillkommen omkring 1380, och troligen avslutad senast 1386. Konung Alexander finns bevarad i en enda handskrift, D 4 i Kungliga biblioteket i Stockholm, vilken sannolikt skall dateras till 1420-talet. I Janssons framställning lyfts inledningsvis den antika bakgrunden till Konung Alexander fram liksom den fornsvenska textens medeltida föregångare. Bland annat framhålls att det medeltida intresset för Alexander den store närdes av den roll denne tillskrevs i frälsningshistorien med Daniels bok som central källa, och hans exempel dryftades av kristna teologer, moralister och predikanter. Vad gäller förlagorna till den fornsvenska versionen av Alexanderromanen torde ”Historia de preliis” på latin samt tyska Alexanderromaner (s. 30 f.) vara av störst intresse. Den fornsvenska texten har i många avseenden stort egenvärde, inte minst genom sin självständighet gentemot kända förlagor. I prologen till den svenska versionen heter det exempelvis så här om Alexander i förhållande till andra historiska hjältar: ”Alexander war fore them som en litin qwisa! [alltså ’bulnad’]/ Han war aff them then

minste man, / Aff dyghd ok skæl prisadhis han / och wan mera æn alle thæsse / – opta stiælpir litin thuwa storo lasse” (s. 51). Det måste vara den svenske upphovsmannen som valt att på detta drastiska sätt beskriva Alexander, eftersom det inte finns någon motsvarighet till denna beskrivning i kända förlagor. Konkretion av detta slag återkommer också på andra håll i den svenska versionen. Man möter hos Alexander tyranni och hänsynslöshet, och tapperhet som ibland gränsar till dumdristighet. I en uppbyggd scen som handlar om Darius död ges exempel på Alexanders storsinhet, en scen med ”emotionell och intim prägel som inte är oväsentlig för helhetsintrycket av romanen” (s. 94). Ett intressant parti handlar om Alexander och brahmanerna, ett avsnitt som i den fornsvenska översättningen av Konung Alexander upptar omkring en åttandedel av textomfånget. Detta parti bryter egentligen det episka flödet, och här träder andliga, teologiska och moraliska frågor i förgrunden. Brahmanen Dindimus undervisar bland mycket annat Alexander om brahmanernas demokratiska samhälle; alla är bröder, skapade som jämlikar, ”aff ene materia ok eno æmpne / aff sik siælfwom ok æpter sik” (s. 142). Många av Österlandets under – och vidunder – möter också här, såsom ”scorpionnes”, drakar ”i trollhamn”, ett djur som heter ”ydentistanno” (ett slags häst), sorkar och fladdermöss och mycket, mycket annat. Bilden av den främmande och utmanande Östern åskådliggörs på ett levande sätt i den svenska versromanen och för dess mottagare ”måste [...] just sådana inslag ha varit både utmanande och tilldragande” (s. 185). I denna del av framställningen riktar Jansson också uppmärksamheten ”på den litterära och folkliga fantasins betydelse för texten” (s. 186). Alexanderromanens versform är knytteln, som förvisso kan beskrivas på olika sätt. Jansson konstaterar för sin del att knytteln här, när den är som bäst, möjliggör ”ett effektivt berättande, ett snabbt tempo. Då haltar den inte utan dansar sig fram” (s. 191). Ett sista kapitel har rubriken ”Alexander 1380” och diskuterar versromanens tillkomst. Enligt romanens slutord är det Bo Jonsson Grip som låtit överföra en latinsk prosatext till svensk vers, och varför detta skett uppehåller sig Jansson vid. Prestigeskäl spelade, menar han, säkert in: ”Självfallet kunde han räkna med att en berättelse på det svenska språket om den kända världens dittills störste kaxe skulle bli ordentligt uppmärksammas. Och han visste givetvis att författaren var moraliskt förpliktad att framställa det som att det var han, drotsen, som stod bakom den imponerande lanseringen av en svensk Alexander” (s. 227). Men även om Bo Jonsson säkerligen funnit behag inför Alexanders bedrifter finner Jansson det troligt att ”han mer eller mindre lurades in i företaget”, ty här ägnas ju stort utrymme även åt Alexanders diskussion

med Dindimus, något som väl troligare fångat en kyrkans man än en politisk företrädare som Bo Jonsson. Jansson diskuterar mot slutet (s. 236 ff.) den syn på versromanen och dess tillkomst som möter hos Anton Blanck, Carl Ivar Ståhle och Gösta Holm. Blancks (1929) syn på den politiska bakgrunden till verkets tillkomst har redan tidigare forskning ifrågasatt, Ståhles (1955) åsikt att den anonyme författarens "livsuppfattning icke förefaller att vara den som man väntar sig av en medeltida klerk" betecknar Jansson som föråldrad vad gäller synen på den medeltida mentaliteten, och Holms (1958) uppfattning om den möjliga relationen mellan verkets "beställare-utförare", där Holm räknar med att Bo Jonsson lagt ut en beställning på lämplig person som innehaft den latinska texten och föreslagit just den, betecknas som alltför mekanisk. Janssons intima kännedom om denna medeltida svenska versroman gör att man lätt accepterar hans korrigeringar och nyanseringar av tidigare forskning. Allt pekar enligt Jansson på att författaren var en kyrklig intellektuell med intresse för hövisk epik, han var vidare "fångad av romanens helhet med dess många olika inslag [...], dess mångfald" (s. 260). Som framhålls i Staffan Nyströms förord lämnar Jansson med denna monografi "på ett välavvägt och spänstigt språk – en brett upplagd presentation av den medeltida svenska Alexanderromanen". I denna karakteristik är det lätt att instämma.

L.-E.E.

Marika Lagerwall, Modala hjälpverb i språkhistorisk belysning, 426 s., Göteborg 2014. (Göteborgsstudier i nordisk språkvetenskap 23.) ISBN 978-91-87850-54-7. ISSN 1652-3105. Denna digra doktorsavhandling tar sig an de svenska modalverben och deras historia. Dess övergripande syfte sägs vara att "diskutera kategorin modala hjälpverb i svenskan i ett modernt och historiskt perspektiv". Mera precist innebär det att kategorins avgränsning, dess typiska egenskaper och sambandet mellan dagens modala hjälpverb och de ursprungliga preterito-presentiska verben studeras. Efter syftet presenteras hypoteser knutna till delsyftena. Dessa är inte resultatet av teoretiska diskussioner utan ger snarare intrycket av att vara en kombination mellan förmodanden och resultatet av undersökningen. Efter det inledande kapitlet ges i kapitel 2 och 3 en omfattande genomgång av tidigare forskning, som innefattar såväl modala hjälpverb i moderna germanska språk som språkhistorisk utveckling av preterito-presentiska verb och (andra) modalverb. Därefter följer en presentation av material och metod i kapitel 4 och 5. Framför allt undersöks verbens morfologiska och syntaktiska egenskaper, medan semantiken undersöks i mindre omfattning. Materialet är stort och omfattar närmare

en miljon ord i elektroniskt tillgängliga texter från runorna fram till Språkbankens moderna pressmaterial. Tyngdpunkten ligger på fornsvenskt och nusvenskt material. Härutöver har förf. även undersökt den taggade PAROLE-korpusen. Sammanlagt har förf. excerperat över 20,000 verb, men som hon påpekar kan materialet ändå bli begränsat för vissa verbtyper under vissa perioder. Avhandlingen gör en detaljerad indelning av den syntaktiska användningen. Här särskiljs en rad olika komplement till verben (infinitiv med och utan infinitivmärke, supinum/particip, adverb, nominalfrasobjekt, bisatser, partiklar etc.). Verben indelas i fyra grupper enligt två kriterier. För det första skiljs på verb som ursprungligen varit preterito-presentiska och andra verb. För det andra skiljs på typiska och atypiska hjälpverb, en kategorisering som bygger på preciserade kriterier. Mest typiska är verb som tar ”sin bestämning” (dvs. sitt komplement) i infinitiv, kan bilda verbkedjor, normalt inte tar infinitivmärke, inte kan stå i passiv eller infinitiv samt har oregelbunden/defekt böjning. I verbgrupp A finner vi således (fordom) preterito-presentiska verb med typiska egenskaper (*kunna*, *skola* etc.), verbgrupp B andra preterito-presentiska verb (som *veta* och *äga*). I grupp C finner vi verb med annat ursprung, men med typiska hjälpverbsegenskaper (*måste*, *börja* m.fl.) och i grupp D sådana verb som är mindre typiska hjälpverb (*behöva*, *orka*, *vänta* m.fl.). Här efter följer den kvantitativa resultatredovisningen för det medeltida materialet (kapitel 5) och det moderna materialet (kapitel 6). Här redovisas nyckeltal för verben som avser de undersökta variablerna om komplement, böjning m.m. Det medeltida materialet och det moderna jämförs i kapitel 7, där förf. kan peka på en rad skillnader i alla grupperna. Vissa verb har ökat i frekvens och (i stor utsträckning) ersatt andra, som praktiskt taget försvunnit. Vad gäller användning finner vi inte så stora skillnader bland de verb som redan i fornsvenska är etablerade som hjälpverb, men väl bland de mera atypiska hjälpverben. Morfologiskt finns förstås en förlust av konjunktivformer, men förf. visar också att presensformerna ökar på bekostnad av andra former hos verb med preterito-presentiskt ursprung, men inte på andra. I kapitel 8 ges en genomgång av de enskilda verbens utveckling i materialet. Kapitel 9 innehåller en sammanfattande diskussion. Här kan nu förf. ge en mera sammanhållen beskrivning av utvecklingen hos de preterito-presentiska verben från urgermansk tid och framåt. Som påpekades ovan är hypoteserna i avhandlingen inte framsprungna ur teoretiska diskussioner och empiriska iakttagelser och hänger därmed lite löst, men det är ingen tvekan om att avhandlingen avkastar ett stort och användbart resultat.

L.-O.D.

Medeltida storgårdar. 15 uppsatser om ett tvärvetenskapligt forskningsproblem, Olof Karsvall och Kristofer Jupiter (utg.), 295 s., Uppsala 2014. (Acta Academiae Regiae Gustavi Adolphi CXXXI.) ISBN 978-91-87403-07-1. ISSN 0065-0897. Denna samlingsvolym är en tvärvetenskaplig belysning av ett historiskt tema: storgårdar i det medeltida Sverige. Volymen bygger på en del föredrag från ett symposium om ämnet, hållet i Uppsala 2012, men också på bidrag som senare skickats in av symposiedeltagare. Sammanlagt är det 15 artiklar skrivna av historiker, agrarhistoriker, arkeologer, kulturgeografer, nordister m.fl. Samlingstermen storgård definieras i förordet som ”större gårdar, där arbetet styrdes och kontrollerades av den överordnade ägaren eller förvaltaren”. Det sägs också att ”termen står därmed i motsättning till *familjejordbruk*, med brukarfamiljen som enhet”. De problemställningar som behandlas rör sig bland annat om i vilken grad landbygdens bebyggelse var organiserad under storgårdar, hur den agrara verksamheten under medeltiden såg ut, vilka regionala skillnader som fanns och hur den svenska bilden överensstämmer med andra länders. Boken vill sammanfatta dagens kunskapsläge inom ämnet. Volymen inleds med en artikel av Thomas Lindkvist, som diskuterar i vilken mån Sverige kan sägas ha blivit feodalt under medeltiden. Claes Gejrots artikel tar upp latinsk terminologi från svenska diplom och han visar hur vissa av termerna kan ändra betydelse över tid. Clas Tollins artikel tar upp frågan om vilken gårdstyp som var vanligast i det tidigmedeltida Sverige, storgårdar eller familjejordbruk. Han tar sin utgångspunkt i tre svenska cisterciensklöster, Alvastra, Nydala och Julita. Mats Widgren gör ett inlägg i diskussionen om hur äldre storgårdar drevs och problematiserar den s.k. trestegsmodellen. Stefan Brink diskuterar termen och funktionen *bryte* i Norden, med utgångspunkt i runmaterial och fornisländska texter. Han kommer också in på andra näraliggande termer. Det finns också ett par mer renodlade arkeologiska artiklar; Ola Kyhlberg ser närmare på storgården Mälby i västra Uppland, medan Sten Tesch undersöker vad gravskick och olika sorters gravar kan bidra med. Även Maria Vretemarks artikel behandlar gravskick; hon ser närmare bestämt på vad utgrävningarna från Varnhem kan säga om övergången till kristet gravskick. Christian Lovén diskuterar vad den s.k. Sigridlev-notisen (i Kung Valdemars jordebog) kan säga om godsinnehavet hos Stenkilsätten under 1100-talets första hälft. Förutsättningen är att den Sigrid som omnämns kan placeras in släktmässigt. Martin Hansson använder sig av byggnadsarkeologi, när han diskuterar hur driftsformerna har förändrats. Utifrån tre exempel visar han på en minskning av boendeareans andel av bebyggelsens totala yta från sen vikingatid

fram till mitten av 1350-talet. Olof Karsvall angriper problemet med storgårdar utifrån äldre geometriska kartor (från 1640). Med hjälp av dessa kan han bestämma åkerstorlek och uppskatta den medeltida bebyggelsens storlek. Janken Myrdal använder testamenten från 1270–1370 som ingång i diskussionen. Testamentsgåvor till släktingar och underlydande kan ge ledtrådar om den sociala strukturen. Ännu en infallsvinkel redovisas i Alf Ericssons artikel, där han närmare studerar ollonskogarnas betydelse, med Finnveden som utgångspunkt. Ollonskogarna var viktiga för svinskötseln, och verksamheten organiserades med s.k. vittnesbol, där personer som sannolikt var frigivna trälar bevakade ollonskogarna och svinen. Dessa bevakningstorp var knutna till huvudgårdar. Ericsson menar att denna verksamhet minskar och försvinner under senmedeltidens agrarkris. Staffan Fridell granskar ett arvskaftsbrev från 1346. Det ger en bild av hur Åbjörn Ulfsson och Kristina Nannadotters egendom skiftas mellan fyra söner och två döttrar. Makarna efterlämnar ett stort antal gårdar. Fridell går igenom samtliga ortnamn, tolkar dem och försöker identifiera dem. Den sista artikeln, skriven av Bengt Büttner och Haik Thomas Porada undersöker nordiska stormäns besittningar på ön Rügen. Volymen är tämligen rikt illustrerad med kartor och figurer, och som torde ha framgått ovan illustrerar den väl hur många typer av material som man kan använda för att komma åt ett historiskt problemkomplex.

L.-O.D.

Språken, Tiden, Rummet. Festskrift tillägnad Lars-Erik Edlund på 60-årsdagen den 16 augusti 2013, Daniel Andersson & Susanne Haugen (red.), 160 s., Umeå 2013 (Institutionen för språkstudier, Umeå). (Nordsvenska supplement 1.) ISBN 978-91-7459-694-6. ISSN 0282-7182. Denna festskrift tillägnad Lars-Erik Edlund på 60-årsdagen innehåller 10 uppsatser skrivna av tidigare eller nuvarande forskarstuderande som alla har eller haft jubilarer som handledare. Artiklarna torde inte göra jubilarer besviken, eftersom de tar upp teman som ligger honom varmt om hjärtat (ortnamn, folkligt berättande, dialekter, språkhistoria m.m.). Asbjørg Westum redovisar några (transkriberade) berättelser om spanska sjukan i ett samtal inspelat i Piteåtrakten 1982. Daniel Andersson diskuterar "platsskapande" med utgångspunkt i O.P. Petterssons Gamla byar i Vilhelmina. I denna är ortnamnen centrala och Petterssons översättningar och beskrivningar av samiska ortnamn går igenom. Marianne Lönn visar hur ortnamnsforskningens tolkningar kan komma till bruk i och komplettera arkeologiska beskrivningar. Susanne Haugen och Ulf Lundström skriver i sina artiklar om avgränsade grupper av ortnamn.

Åke Sandström ger språkliga perspektiv på två föremål med bottenisk anknytning (isbrodd och skälldobb) som förekommer i Olaus Magnus *Historia om de nordiska folken*. Staffan Wiklund skriver om ett antal terrängbetecknande dialektord i lulemålen, medan Rune Westerlund ger sig i kast med ett dialektalt morfosyntaktiskt fenomen, nämligen den form komparativa adjektiv får i nordliga dialekter då det står självständigt (dvs. i nominalfras utan huvudord). Linnea Gustafsson behandlar konstruktion av kön i platsannonser, och volymen avslutas med en uppsats av Nils Dverstorp, där han studerar stavningsvarianter av konjunktionen *och* i några fornsvenska handskrifter. I dessa dominerar <oc>, medan <ok> och <och> är ovanliga. Dverstorps intressanta iakttagelse är att stavningen <och> är rejält överrepresenterad i radslut, ibland nästan bara förekommer där. Med andra ord är rak högermarginal en av de faktorer som påverkar valet av stavningsvariant. Sammanfattningsvis finns i denna festskrift från doktoranderna flera exempel på intressanta avknoppningar av avhandlingsarbeten. L.-O.D.

Studier i svensk språkhistoria 12. Variation och förändring, red.: Maria Bylin, Cecilia Falk & Tomas Riad, 261 s., Stockholm 2014 (Institutionen för svenska och flerspråkighet, Stockholms universitet). (Acta Universitatis Stockholmiensis. Stockholm Studies in Scandinavian Philology. New Series 60.) ISSN 0562-1097. ISBN (elektronisk form) 978-91-87235-85-6; ISBN (tryckt form) 978-91-87235-86-3. För den tolfte sammankomsten i serien Svenska språkets historia hade arrangörskommittén som tema valt Variation och förändring. Som påpekas i förordet är språkhistoria ”i mycket just ett studium av hur språk varierar i tiden och förändras över tiden” (s. 5). Plenarföreläsningarna var denna gång fyra till antalet. Kasussammanfallet i fornsvenskan diskuteras på ett intressant sätt av Lars-Olof Delsing. Två perioder när kasussystemet förändras identifieras, omkring år 1300 och omkring år 1450. Den första periodens förändringar resulterar i en förenkling. Den senare, långt mer dramatiska förändringen sker enligt författaren tidigast i Stockholms- och Kalmarområdet, och kopplas därför samman med inslaget av lågtysktalande i dessa städer. Utvecklingen av *nu* från temporalt adverb till diskurspartikel är ämnet för Mirja Saaris plenarföreläsning, där också skillnader i bruk mellan svenskan i Sverige och Finland lyfts fram. Karl G. Johansson pläderar för att nordistikens textforskning i tvärvetenskapligt samarbete skulle kunna ”återta sin roll i utforskningen av medeltidens kultur” (s. 60). Lars-Gunnar Anderssons bidrag ”Svensken om svenskan: om synen på variation och förändring” är främst en attitydstudie rörande den moder-

na svenskan där även en del perspektiv på framtida svenska dryftas. Sektionsfördragen är 15 till antalet. Olika tider och material träder här i förgrunden. I en pilotstudie rörande runtexter från Västmanland – illustrerad med hjälp av ett antal kartor – förmedlar Magnus Källström bilden av en möjlig dialektsituation under vikingatiden, låt vara att man, med författaren, får komma ihåg att det empiriska underlaget för beskrivningen är ganska tunt. Författaren anför i slutet skäl för antagandet att man i de västmanländska runinskrifterna ”faktiskt kan ha fröet till senare tiders dalmål” (s. 121). Uppkomsten av det nordiska bestämdhetsuffixet och dess bakgrund i två olika pronomen, *enn* och *hinn*, diskuteras i Ulla Stroh-Wollins sektionsföredrag liksom fenomenets ålder. Grammatikaliseringsen av obestämd artikel behandlas i Dominika Skrzypeks artikel, där materialet utgörs av 16 fornsvenska texter från Äldre Västgötalagen till Historia Trojana (1529). Viktiga frågor rörande den lågtysk-svenska språkkontakten under medeltiden utifrån en ordföljdsstudie belyses av Erik Magnusson Petzell som dessutom på ett intressant sätt reviderar synen på språkkontakternas art. Om förolämpningar i Uppsala på 1600-talet skriver Erik Falk, varvid han utvecklar sina teser om pragmatikaliseringsen. De svenska tillfallestrycken från 1600-talet uppmärksammas av Lars-Erik Johansson; beträffande detta material återstår nästan allt att göra, inte minst att digitalt tillgängliggöra det. Vid tilltalsordet *ni* i dramadialog 1700–2000 uppehåller sig Kerstin Thelander, medan Håkan Åbrink beskriver uppkomsten av teatersvenska i början av 1800-talet. Uppkomsten av kort [o] i centrala östnyländska mål beskrivs i Johan Schalins bidrag, vilket även har intressanta språkhistoriska implikationer då författaren bl.a. antar att ”det östnyländska bosättningspråket i 1300-talets dialektgeografi är ett ännu mer typiskt sveamål än hittills antagits, men utvecklingen av dess vokalism avstannar abrupt genast därefter och tar så småningom en väsensskild utvecklingsriktning” (s. 217). Viktigt är Henrik Rosenkvists bidrag om fyra syntaktiska novationer i älddalskan, där språkhistoriska iakttagelser och språkliga förhållanden i också andra ostandardiserade germanska språkvarieteter sätts under luppen. Bland annat noteras att det konjunktivbildande hjälp verbet *edde* i dialekten av allt att döma inte, som man kunde anta, relateras till Erikskrönikans *edha* utan snarare är en novation i älddalskan. Principiella problem inom historisk sociolingvistik belyses av Bengt Nordberg; bidraget vittnar om författarens suveräna behärskning av olika variationslingvistiska frågeställningar. Den språkliga anpassningen och anpassningsstrategier hos västnyländska migranter i Stockholm är ämnet för Malin Löfströms bidrag. Arbeten i vardande presenteras av Minna Sandelin (om referens-

bindning i Upplandslagens Ärvdabalk) och Theresia Pettersson (om språkförändring och variation i Stockholms stads tänkeböcker under perioden 1476–1626). Jonatan Pettersson anlägger ett ämnesdidaktiskt perspektiv på språkhistorien, där frågan ”vad språkhistorisk kunskap kan ha för särskilt värde som motiverar dess plats i svenskundervisningen” (s. 153) står i centrum. Den innehållsrika volymen visar att det bedrivs spännande forskning rörande svenska språkets historia i åtskilliga vetenskapliga miljöer.

L.-E.E.

Margareta Svahn & Jenny Nilsson, Dialektutjämning i Västsverige, 298 s., Göteborg 2014 (Institutet för språk och folkminnen. Dialekt- ortnamns och folkminnesarkivet i Göteborg (DAG)). ISBN 978-91-86959-15-9. Denna monografi redovisar resultat av forskning som genomförts inom ett forskningsprojekt med samma namn som boken: *Dialektutjämning i Västsverige*. Den tar sig an den intressanta dialektsituation som uppkommer genom att talare påverkas från flera håll. I detta fall rör det sig om språklig variation i områden som påverkas av både standardspråket och det regionalt dominerande Göteborgsspråket. Som en utgångspunkt tar författarna vad vi vet om orter nära Göteborg, främst Alingsås, som beskrivits tämligen ingående av Gunnarsdotter Grönberg. De undersöker nu dialektområden som ligger längre bort från det regionala centrumet Göteborg och studerar variation och förändring i såväl Västergötland som Bohuslän, två områden som har relativt olika traditionella dialekter. Studien begränsar sig till vad som har hänt i talspråket sedan 1950. Den koncentrerar sig dels på vilka dialektdrag som har förändrats sedan dess och hur denna utjämningsprocess ser ut, dels på vilka äldre dialektdrag som faktiskt lever kvar och vilka nya som kan ha tillkommit. Undersökningen omfattar både städer och landsbygd och de viktigaste orterna är Kinna, Borås, Trollhättan, Sollebrunn, Vara och Skara i Västergötland samt Stenungsund, Skärhamn och Uddevalla i Bohuslän. Undersökningsorterna ligger på ett avstånd mellan 45 och 130 km från Göteborg. Det är en uttalad prioritering i studien att undersöka flera variabler brett, snarare än att gå på djupet med några få. Studien bygger i första hand på tre material: äldre inspelningar från ca 1950 med informanter födda i slutet av 1800-talet, inspelningar från 2005–2008 med vuxna informanter, samt nygjorda inspelningar med tonåringar. Det kan alltså vara ca hundra år mellan födelseåren för de äldsta och de yngsta informanterna, något som inte riktigt framgår av inledning och baksidestext i boken. Det äldre materialet omfattar sex informanter, medan det yngre normalt omfattar drygt 10 gymnasieungdomar per ort. Efter ett in-

ledande kapitel ges teoretiska utgångspunkter samt beskrivning av material och metod i kapitel 2. Sedan ges en beskrivning av de varianter som återfinns i de två äldre västgötska materialen i kapitel 3. I de två följande kapitlen ges en redovisning av de traditionella dialektvarianterna i ungdomars språk, respektive nya varianter i samma ungdomars språk. En likartad (men inte identisk) uppläggning finns sedan för Bohuslän i kapitel 7. För båda områdena redovisas de varianter först som bara finns hos de äldsta informanterna, sedan successivt språkdrag som lever kvar bättre, sedan de som är i full svang fortfarande samt, sist, nya varianter. En sammanfattande redovisning av dialektdrag ges i kapitel 8. Sedan följer två kapitel om intraindividuell variation, ett som främst ser på samtals-situationens inverkan och ett som ser på variation inom ett och samma samtal. Det sista kapitlet sammanfattar, problematiserar och blickar framåt. Boken innehåller dessutom en kort sammanfattning på svenska och en på engelska samt en bilaga med illustrationer av uttalet av olika vokalljud hos enskilda gymnasieungdomar. Undersökningen avkastar ett rikligt resultat, som skärs på många olika ledder. Vi får en klar bild av vilka språkdrag som har försvunnit ur talspråket och vilka som fortfarande lever ganska ostörda. Det är påfallande hur mycket av de livskraftiga varianterna som tillhör fonologin, medan lexikala och morfologiska dialektdrag omfattas av mycket färre ungdomar. Det är egentligen bara partikeln *la* och i någon mån *sa/sulle* som lever bland många ungdomar. Det är också slående hur pass stor könsskillnaden är för vissa av dessa drag. Som förväntat har pojkar klart flera vanliga dialektdrag än vad flickor har. De språkdrag som förf. klassar som nya kan antingen ses som standardvarianter eller som urbana drag. Undersökningen visar också att ungdomar har mindre variation mellan olika samtalssituationer än vad vuxna har, delvis ett resultat av att ungdomarna intervjuades i grupper, förmodligen. Denna innehållsrika och intressanta bok ger en ny bild av hur dialektutjämning sker. Frågeställningar och metod verkar relevanta och undersökningsorter och material välvalda. Den avkastar också ett mycket omfattande resultat som i stor utsträckning ökar vår kunskap om både det specifika området och om själva den principiella processen. Flera studier av detta slag i anslutning till andra regionala centra vore högst välkomna.

L.-O.D.

Olle Ferm and Sara Risberg (red.), Swedish Students at the University of Leipzig in the Middle Ages, 223 s., Stockholm 2014 (Sällskapet Runica & Medievalia). (Scripta Minora 21.) ISBN 978-91-88568-59-5. Projektet Swedish Students at Universities Abroad in the Middle Ages har under de

senaste åren publicerat ett antal volymer från sin forskning. I Litteraturkrönikan för 2012 presenterades boken *Swedish Students at the University of Vienna in the Middle Ages*. Nu föreligger en volym som behandlar svenskar som studerade vid universitetet i Leipzig under perioden 1409–1520. Ett inledande kapitel ger en överblick över svenska studenter som var knutna till universitetet, vilka de var och hur de kom till Leipzig, vad de studerade och hur de också själva i vissa fall blev lärare. Merparten av artiklarna i boken behandlar en särskild student, Kristoffer Larsson, som var i Leipzig under första hälften av 1400-talet. Roger Andersson gör en jämförande studie av Kristoffer Larsson och den i Wien utbildade Bero Magni som predikanter. I en andra artikel diskuterar Andersson Kristoffer Larssons arbete med de grundläggande texterna för menighetens religiösa fostran, *Ave Maria*, Fader vår (*Pater noster*), Trosbekännelsen (*Credo*) och de tio budorden med förklaringar (den senare texten finns dessvärre inte bevarad). Artikeln avslutas med en diplomatarisk transkription av *Ave Maria*, *Pater noster* och *Credo* i Kristoffer Larssons översättning efter handskriften C 50 i Uppsala universitetsbibliotek. Kristoffer Larssons biografi presenteras av Alexander Andréé, Olle Ferm och Sara Risberg medan Eva Odelman gör en genomgång av hans färdigheter i latin. Förutom dessa studier relaterade till en enskild svensk student och lärare i Leipzig bidrar Sara Risberg med en kort presentation av studenten Karl Johansson och en utgåva av ett brev han sänder från Leipzig sommaren 1524. Slutligen är det två artiklar som skiljer sig något från resten av innehållet i boken, Tomas Ekenbergs diskussion av medeltidens uppfattning om viljans kraft, delvis relaterat till Kristoffer Larsson, och Brian Patrick McGuires behandling av den svenska översättningen av Jean Gersons *Ars moriendi*. Ordningen de olika artiklarna är uppställda i är kanske en aning märklig. Till exempel kunde man ha väntat sig att den biografiska artikeln om Kristoffer Larsson hade inlett ett större block som behandlade Kristoffer, följd av artiklar om latinkunskaper, predikan och katekism. Redaktörerna har möjligen med den nu givna ordningen haft för avsikt att hålla ett överordnat fokus på svenskarna vid universitetet i Leipzig, men en stor del av boken hade lika väl kunnat motivera en titel i stil med ”Kristoffer Larsson in Leipzig and at Home”. Denna invändning ska emellertid inte kasta någon skugga över boken som helhet. Det här är ännu ett viktigt bidrag från projektet till vår kunskap om svenska studenter vid europeiska universitet under medeltiden. Och inte minst ger den oss insikter i en enskild svensk utlandsstudents liv och verksamhet vid 1400-talets mitt.

K.G.J.

Ulf Teleman, Tankens makt över språket. Utvalda artiklar med anledning av författarens 80-årsdag, redaktionskommitté: Lars-Olof Delsing, Lena Ekberg, Lisa Holm, Jan Svensson & Bo-A. Wendt, 238 s., Lund 2014 (Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet). ISBN 978-91-88396-31-2. Ulf Teleman är fortfarande verksam i den lundsiska forskningsmiljön, trots att det är över ett decennium sedan han emeriterades. Hans betydelse för den nordistiska forskningen i Lund, och även i Sverige för övrigt, har varit betydande decennierna igenom. Det räcker med att påminna om de båda projekt som han tillsammans med Bengt Loman bedrev i Lund under 1970-talet, Talsyntax och Skrivsyntax. Hans MAMBA (Manual för meningsbyggnadsanalys) blev avstamp för en lång rad av 1970- och 1980-talets avhandlingar i nordiska språk. Projektet Svensk språkhistoria i samhällsbelysning anlade nya perspektiv på den språkhistoriska forskningen, och engagemanget i Svenska Akademiens grammatik på 1990-talet var stort. Inte underligt att denne forskare nu uppmärksammas av kollegerna med en skrift på 80-årsdagen. Den innehåller ett antal av Ulf Telemans många skrifter, vilka valts helt enkelt för att de ”ska vara intressanta att läsa, men de kan vara intressanta på lite olika sätt”. Språkhistoriskt är problemet i artikeln ”Reduction of a Morphological Case System”, volymens äldsta, ursprungligen publicerad 1975. Ursprunget till och utvecklingen av hjälpverbet *lär* behandlas i en artikel, som resulterar i slutsatsen att fonologi och morfologi talar för en koppling av hjälpverbet till fullverbet *lära*, varvid hjälpverbets ursprungliga betydelse varit deontisk eller futural. En konkurrerande etymologi – som bl.a. återfinns i Svenska Akademiens ordbok och nyligen lyfts fram av Gudrun Svensson – är kopplingen till *låta* i dess presensform *lärer*, men den anses vara mindre sannolik. Om *verka* som hjälpverb handlar en annan artikel. Intressant är att läsa om hur fenomen som saknade motsvarighet i latinet, de bestämda och obestämda artiklarna, kunde beskrivas av fem nordiska grammatiker från 1600-talet, och den svenska avstavningen behandlas i en artikel som ger mersmak. Tillsammans med Margareta Westman redovisas skälen för en nationell språkpolitik i en artikel i tidskriften Språkvård 1997 – Ulf Teleman var på den tiden ordförande i Svenska språknämnden. Det är tankeväckande att läsa denna artikel tillsammans med en långt senare artikel om svenskan som vetenskapsspråk inom Vetenskapsakademien under 1700-talet; den senare artikeln finns i en volym om Languages of science of the eighteenth century 2011 (se Arkiv för nordisk filologi 127, 2012, s. 200 f.). Ett antal artiklar ger läsarna möjlighet att tänka mera fritt kring språk och språklig förändring, bl.a. en artikel om ordens och bildernas språk och en om

”människors sätt att tala och tänka om uttrycksformen i en alldeles speciell text, Bibeln”, konkret skriven med utgångspunkt från debatten om nyöversättningen av Nya testamentet (NT 81). Här finns också den viktiga artikeln ”Historien och språkhistorien”, Telemans plenarföreläsning vid femtonde sammankomsten för svenskans beskrivning i Göteborg 1985. Ett övergripande språkhistoriskt tema har artikeln om svensk talspråkhistoria där Teleman reflekterar över den svenska dialektsplittringen och förändringsprocessernas tempo från medeltid till nutid. Viktiga är även de tankar som torgförs i ”Veta och kunna. – Om meta-kunskapens roll vid produktion av skriftliga texter” om att adekvat ta tillvara skrivundervisarnas ”barfotaforskning”. En berättelse om ”De skapliga. – En självkritisk berättelse av en samtida lingvist” gör det möjligt för oss att betrakta olika typer av språkforskning i en skrattspegel. Ulf Teleman har en god förmåga att få läsare att reflektera kring språk och språkligheter, och inte minst av den anledningen känns detta som en stimulerande samlingsskrift. En bibliografi avslutar festskriften, en *Tabula gratulatoria* inleder.

L.-E. E.

*

Den heliga platsen. Handlingar från symposiet Den heliga platsen. Härnösand 15–18 september 2011, red. av Eva Nyman, Jörgen Magnusson & Elżbieta Strzelecka, 211 s., Sundsvall 2014 (Avdelningen för Humaniora, Mittuniversitetet). (Skrifter i Humaniora vid Mittuniversitetet nr 1.) ISSN 2001-919X (tryck). ISBN 978-91-86694-95-1. I denna volym återfinns man de bearbetade föredragen från ett tvärvetenskapligt symposium i Härnösand hösten 2011. Det behandlade temat, *det heliga*, är klassiskt, och de flesta bidragen kretsar kring det nordiska området, även om perspektiven på sina ställen vidgas. Volymen inleds med Andreas Nordbergs bidrag som innehåller ett antal grundläggande definitioner av *helig plats* (lokal som varit knuten till någon form av religiös tradition), *kultplats* (helig plats där någon form av religiös ritual förrättats), *helgedom* (permanent och arkitektoniskt särskilt utmärkt helig plats och kultplats) och *offerplats* (lokal där offer förrättats). Artikeln visar behovet av en terminologisk stringens på det religionshistoriska området. Komparativa religionshistoriska perspektiv anläggs av Anders Hultgård i ”Kultplats och gudatro. Om framväxten av lokala gudomar på germanskt område”. Den grekisk-romerska världens kult med lokala gudomar fick också nedslag i de romerska provinser som hade en övervägande germansk befolkning. Även på det skandinaviska området fanns sannolikt förkristna

lokalgudomar, och under Hultgårds kunniga ledning kan en del sådant stoff vaskas fram, låt vara att materialet är tunt. Om *alhs* och *gudhūs* i Wulfilas gotiska bibelöversättning skriver Peter Jackson, som menar att *gudhūs* överförts på hus där kristna högtider firats, under det att *alhs* kan ha betecknat ett större byggnadskomplex eller ett helgat område. Jackson anknyter i sin diskussion till Jonathan Z. Smith, som talar om religion ”här” som är lokalt förankrad och ”där” som utövas i lokaler där prästerskapet spelar stor roll. Anknytning till Smith möter också på andra håll i volymen. Maths Bertell inleder med att beskriva likheter mellan samisk och norrön kult vad gäller åskgudstraditioner, där man tidigare ofta sett den samiska religionen som ”en frysbox för äldre nordiska föreställningar” (s. 50). Beskrivningar av kultplatser som ägnats åskguden presenteras i artikeln och analyseras på ett intresseväckande sätt, baserat på ett rikt material. Torsten Blomkvists bidrag diskuterar vilka funktioner traditionerna om bergrået kan ha haft för gruvarbetare i Falu gruva i äldre tid, varvid belyses ”hur äldre folkliga traditioner har omtolkats och omförhandlats i ljuset av samhällliga förändringsprocesser” (s. 84). Torun Zachrisson belyser kunnigt utifrån sin arkeologiska utsiktspunkt kultplatser i järnålderns Mellansverige, och uppmärksammar bl.a. platsval och bruk av kultplatser. Fyra ortnamnsbidrag avslutar boken. Ortnamnen på *Helga-* o. dyl. i Varend uppmärksammas av Staffan Fridell, och det aktuella forskningsläget klargörs. Birgit Falck-Kjällquist återkommer i sitt bidrag till fjordnamnet *Gullmarn*; detta är en bearbetad version av en tidigare uppsats, om vilken se ANF 129, 2014, s. 327. Vid de eventuella spåren av östnordisk diskult uppehåller sig Olof Sundqvist och Per Vikstrand i en samförfattad artikel, där disernas plats i den mytologiska hierarkin under fornnordisk tid diskuteras. Vad gäller det östgötska namnet *Disevid* som står i fokus framhålls att ”den enklaste och mest troliga tolkningen” (s. 167) blir att efterleden innehåller ett *vi* ’helig plats, helgedom’, inte, som också antagits, hör samman med fsv. *vidher* ’skog’. Författarna understryker dessutom att man för andra namn som innehåller *Dis-* eller *Disa-* måste vara försiktig med kultiska tolkningar ”eftersom det i folktron i sen tid har florerat föreställningar om ett kvinnligt väsen med namnet *Disa*, *drottning Disa* eller *jungfru Disa*” (ibid.). Namn som *Disakällan*, *Disaball* eller *Disarör* har därför knappast något med diser att göra, menar Sundqvist och Vikstrand avslutningsvis. Det är en viktig reservation. En nyttig översikt rörande de sakrala ortnamnen i Mellannorrland lämnas avslutningsvis av Eva Nyman. Här ges utbredningskartor över namnen på *-vi* och *-hov*, *-harv*, namn som antagits innehålla gudomsnamn (*Norderön*, *Frösön* etc.) samt namn på

Helgum o. dyl. Artikelnen öppnar generellt för diskussion av en rad olika spörsmål på det aktuella området. I Jörgen Magnussons inledning introduceras volymens uppsatser och de deltagande forskarna presenteras närmare i slutet. L.-E.E.

Kåre Hoel, Bustadnavn i Østfold 13. Hvaler, utgitt av Institutt for lingvistiske og nordiske studier, Universitetet i Oslo ved Tom Schmidt, 319 s. + karta i slutet, Oslo 2014 (Novus Forlag). ISBN 978-82-7099-765-7. Band 13 av Bustadnavn i Østfold framlades 2014, och band 12, det om Rødenes og Romskog av Marit Harsson, utgavs samma år men kommer att behandlas först i nästa årskrönika, då det ännu ej nått redaktionen. I band 13 är det Tom Schmidt som står för den slutliga redigeringen. Namnartiklarna byggs upp på samma sätt som tidigare; här finns sålunda text från Norske Gaardnavne (NG), Kåre Hoels utförliga behandling av det aktuella områdets ortnamn, för övrigt långt flera än dem som NG tar upp, samt redaktörernas – alltså Tom Schmidts och Margit Harssons – namnutredningar. Det är lätt att skilja de olika delarna i artiklarna från varandra, och upplägget gör att man på sina ställen faktiskt finner sig vara involverad i en onomastisk diskussion (se t.ex. *Brunsvik* nedan), vilket är stimulerande. Många enskilda utredningar skulle kunna lyftas fram, jag nöjer mig med att illustrera med en handfull av tolkningarna i bandet som jag stannat upp inför vid min läsning. Bygdenamnet *Hvaler* ses med Oluf Rygh som ett jämförelsenamn, ”hvorved øyene er blitt sammenliknet med en flokk hvaler” (s. 20). Ett namn *Seile/Seiløy* dryftas i ljuset av en betydelse av ett *segl-* med ”en gammel lokalitetsbetegnende betydning av ’noe innskåret’, evt. ’nedskåret’” (s. 214). Denna diskussion har bäring också mot tolkningen av andra, likartade namn. Viktig är den grundliga genomgången av det gamla önamnet **Lóendr* (s. 229 ff.). Diskussionen rörande *Homlungen* (s. 28 ff.) är intressant, inte minst semantiskt, alldeles som behandlingen av huvudleden i *Skjærhalden* (s. 30 ff.). Den sakliga grunden till *Bislett* (av ett *Bi så litt*) dryftas (s. 74) där det framhålls att det kanske är tal ”om et sted der man tok en pause når man var på vei”, något som ju verkar rimligt. Vid *Brunsvik* antar Schmidt att den av Rygh framförda – men av Hoel inte närmare dryftade – tolkningen i anslutning till *Braunschweig* ”ikke helt [kan] utelukkes [...], særlig fordi *Brunsvik* tidligst er kjent som husmannsplass under Brekke, som var prestegods” (s. 24). Kanske har platsen därför kunnat namnges av danska präster. Man noterar vid läsningen också mängder med höjdbetecknande ord som använts i namnbildningen, exempelvis *ball* m. ’rund klump, bergknoll’ (s. 121) och *haus(e)/høs* m. ’skalle’ (använt om en rund höjd;

s. 122), vidare terrängord som *beller* m. 'utoverhengende berghammer, berghule' (s. 39) och *gljúfr* n. 'kløft' (s. 55). En del enskilda iakttagelser är av intresse, såsom den att fvn. kan ha haft en sidoförm **ryðningr* m. vid sidan av *ruðningr* m. (s. 110). Svårigheterna att etablera den vid namngivningen aktuella betydelsen av ett appellativ visar sig i samband med behandlingen av *Rev* (s. 82 f.). Även i förbindelse med ortnamnet *Barm* (s. 192) förs en rätt utförlig diskussion beträffande det till grund för namnbildningen liggande appellativets betydelse. Ett *barm* i betydelsen 'brem, kant ved sjøen' kan uppenbarligen inte komma ifråga här, däremot möjligen en betydelse 'landstrimmel', men alternativt kunde man nog också tänka sig att namnet bildats i anslutning till en mer allmän betydelse 'bryst', "da om et bredt, avrundet, i bue framskytende høydeparti". Skulle denna sist nämnda betydelse vara aktuell, kunde en parallell i användningen av ett likabetydande *bringa* andras. I särskilda avdelningar finns härledning av försvunna namn (s. 221 ff.) och gamla önamn (s. s. 227 ff.). De topografiska grundorden förtecknas i en särskild avdelning (s. 235–264), varefter följer en litteratur- och källförteckning, förkortningslistor samt en redovisning av ljudskriften. Ortnamsregister, ordregister och register över person- och tillnamn avslutar boken. Allra längst bak finns en karta över Hvaler herred i skala 1:85 000. Framställningen är generellt sett klar och argumentationen lätt att följa. I några enstaka fall kan noteringar till akribin göras (såsom s. 230 där *Lönroth* skall vara *Lindroth*), men sådana exempel är sällsynta i boken. Man kan egentligen bara reservationslöst gratulera till att detta storverk så målmedvetet är efter år lägger nya band till de tidigare. L.-E.E.

Ortnamnen i Göteborgs och Bohus län. XIII. Ortnamnen i Stångenäs härad. 2. Naturnamn av Birgit Falck-Kjällquist, XXVI + 175 s. + karta i insticksficka i slutet, Göteborg 2015 (Institutet för språk och folkminnen. Dialekt-, ortnamns- och folkminnesarkivet i Göteborg). ISSN 0284-1908. ISBN 978-91-86959-20-3. En ytterligare volym i serien Ortnamnen i Göteborgs och Bohuslän har nu utkommit, den om naturnamnen i Stångenäs härad. Här behandlas alltså namn i det område som idag utgörs av Lysekils kommun. Författare är förra arkivchefen Birgit Falck-Kjällquist. Efter en inledning, där naturförhållanden, näringsliv och dialekten kortfattat beskrivs, går framställningen över i en systematisk genomgång av häradets många naturnamn, fördelade i tio avdelningar efter vad namnen denoterat: sjöar och mindre vattensamlingar – vattendrag – öar, holmar och strandområden – vägar, vadställen, broar m.m. – höjder och sluttningar – mossar och myrar – dalar och fördjupningar

– åkrar, ängar, röjningar m.m. – skogar, lundar och enstaka träd – övriga lokaler. Inom varje sektion redovisas inledningsvis ett antal viktiga element i huvudlederna, sedan följer en översikt över de naturnamnen inom den aktuella gruppen, som exempelvis namnen på öar, holmar och strandområden – framställningen i denna del är kortfattad, ibland alltför lapidarisisk – följd av en avslutande del där namn som anses ha särskilt intresse analyseras utförligare. I den mellersta delen inom varje sektion, där alltså lejonparten av namnen behandlas, hänvisas tillbaka till den avdelning där huvudlederna redovisas, däremot pekats inte framåt till den avdelning där de fristående, något längre artiklarna återfinns. Det hade inte skadat med också sådana hänvisningar. Intressant är, bland mycket annat i boken, diskussionen av *Härnäs(et)* såsom innehållande en motsvarighet till fvn. *herr* med syftning på en ledungsflotta (s. 60), analysen av *Kävran* i ljuset av olika betydelser av fvn. *kogurr* (s. 62) samt analysen av namn som har med kommunikationer som vägar, vadställen, broar, bryggor och andra passager att göra (s. 67–72). Sannolik förefaller tolkningen av ett namn som *Belsberg* (s. 102) i anslutning till dial. *bel* ’öppning, t.ex. mellan två hus, litet mellanrum, liten lucka’ (jfr no. dial. *bel* ’mellanrum, exempelvis mellan berg’), vilket också sakligt motiveras, liksom av *Styrsberget* i anslutning till *styre* ’roder’ (s. 111 f.) där den ursprungliga namnbäraren kunde vara ”någon roderliknande formation på eller vid lokaliteten använd som naturligt landmärke”, låt vara att här inget tydligt sakligt stöd för tolkningen anförs. En del lokala terrängbeteckningar möter här såsom *båg* m. ’buk, helst med svag rundning, bred vik, rund (bågformig) vik’ (s. 4), *häller* m. ’grotta i berg, större bergshåla; utskjutande del av berg’ m.m. (s. 9), *flu* n. ’skär som nått och jämt höjer sig över vattenytan, litet skär som översvämmas vid högvatten eller vid hård vind’ (s. 38, 42) och en del andra. Kanske hade författaren ytterligare kunnat precisera den sakliga bakgrunden till *Munkeviken* (s. 11; jfr s. 47 om *Munkarna* m.fl., jfr även s. 156). I något fall lämnas tolkningen av namnet helt därhän såsom vid *Sköllberg* (s. 94), där man gärna sett i varje fall något möjligt tolkningsalternativ redovisat. Några gånger kan man misstänka att appellativa sammansättningar ligger bakom ett namn (som ju följaktligen då är enledat) men det är endast undantagsvis något sådant påpekats; det sker dock i samband med *Svadberget* vilket sägs kunna innehålla ”en mer eller mindre tillfällig dial. sammansättning *svadberg* n.” (s. 97) men vad som motiverar antagandet just här framgår inte. Register över nämnda ortnamn, förnamn, binamn och soldat- och båtsmansnamn finns i slutet av boken liksom över ett antal ord och en del kulturhisto-

riska förhållanden som nämns. Boken innehåller en del fotografier samt en karta i en insticksficka i slutet, något som värdefullt kompletterar framställningen. L.-E.E.

Skånes ortnamn. Serie A. Bebyggelsenamn. 23. Östra Göinge härad av Claes Ringdahl, 431 s., Lund 2014 (Institutet för språk och folkminnen. Dialekt- och ortnamnsarkivet i Lund). ISSN 0284-2416. ISBN 978-91-86959-22-7. Som framgått i tidigare årgångar av krönikan utkommer regelbundet nya band i serien Skånes ortnamn (se exempelvis ANF 124, 2009 s. 280 f.; 126, 2011, s. 241 f.). Nyligen har föreliggande band om bebyggelsenamnen i Östra Göinge härad utgivits, med Claes Ringdahl som författare. Planen som tidigare framlagts för serien har väsentligen följts. För att ljudbeteckningen skall bli enhetlig har dock viss normalisering av uppteckningarna gjorts, och i de fall där uttalsvarianter finns har i allmänhet bara den eller de som motsvarar det äldre dialektutttalet medtagits. Bland de många namnen på hemmansdelar, torp och lägenheter har av utrymmesskäl namn som inte behöver någon förklaring uteslutits. Detta är högst rimliga utgivningsprinciper. Förklaringar av mängder av bynamn som har sin grund i naturnamn, äldre primära bebyggelsenamn och i senare tid bildade namn på hemman och gårdar läggs fram i boken, och mycket av detta är förtjänstfullt. På flera håll i boken framläggs alternativa möjligheter till tolkning av ortnamnen, och det skall man ju göra. Tolkningarna karakteriseras emellertid många gånger närmast av att *formellt* möjliga personnamn och ord anförs vid tolkningen medan den namnsemantiska analysen inte förs särskilt långt. Vid *Slöttarp* (s. 378) tolkas sålunda förra leden först i anslutning till **slöt* 'slutning', men alternativt nämns även gen. *Sleta* av ett fsv. mansnamn *Slet*, dessutom gen. *Slia* med *-tt*-inskott och vokalförsvagning av ett svagt belagt mansnamn *Sli*. Men eftersom hemmanet sägs vara beläget i en markerad sluttning mot Helge å, undrar man varför de alternativa (ändå rätt osäkra) alternativen lyfts fram. Även beträffande *Säflacka* (s. 34) redovisas ett antal tolkningsmöjligheter: förra leden *sjö* (*sæ*), senare leden en motsvarighet till *flak* 'grund' (om vatten); förra leden *säv* 'vass', senare leden kanske bildad till ett ord svarande till *lag* 'vatten, vätska', alternativt *flack* 'slät, med ringa lutning', vilket senare alternativ dock enligt författaren "inte förefaller särskilt troligt" med hänvisning till landskapets utseende; förra leden *säv* 'vass', senare leden *lacka*, kanske bildat till ett ord svarande till fda. *lakka* 'röra sig långsamt' med möjlig syftning på ett mindre vattendrag. Hur alternativen skall vägas mot varandra hade med fördel kunnat skrivas fram tydligare. Namnet *Dönaberg* (s. 124) sägs kunna höra sam-

man med *döna* 'larma, bullra' eller *dön* 'larm, muller, åska' men som en tredje möjlighet nämns sedan *dyn* 'rundad (sand)kulle'. Om författaren under hänvisning till att byn ligger i en kuperad omgivning föredrar det sista alternativet är oklart. Jämförbara exempel möter vid *Hajstad* (s. 131), *Hjärsås* (s. 132 f.), *Loshult* (s. 213), *Kärsebränna* (s. 259) m.fl. Det hade nog generellt sett gått att komma längre med hjälp av namntypologiska överväganden och paralleller, och även, i varje fall någon gång, genom djupare analys av sakliga förhållanden. Osäkerhet tycks också en hel del gånger föreligga vid bedömningen av bebyggelsenamnen på *-inge*. *Västra Olinge* (s. 118) sägs sålunda vara bildat till ett *ol* 'vall' "med ett bebyggelseindikerande *-inge* tillagt, eller utgörs av ett ägonamn **Oling*, i vilket *ol* ingår". Som "mindre troligt" anses anknytning till ett mansnamn *Olof* eller *Ola*. Vid *Östra Olinge* (s. 182 f.) sägs, sedan tolkningen till *ol* nämnts, att "[m]öjligt är också en f. led som kanske är gen. av ett mansnamn *Ola* [...], s. leden är väl då ett personbetecknande *-inge* för ett släktnamn **Olingar*, där s. leden övergått till att vara bebyggelseindikerande". Framställningen är här inte klargörande, och förbiser dessutom helt Thorsten Anderssons behandling av namnen (2012), där till grund för dem antas ligga en inbyggarbeteckning fda. **ölungar* pl., en *-ung*-avledning till *ol* f. 'rem' avseende en långsträckt ås. Också beträffande en del andra namn på *-inge* kunde resonemangen ha skärpts. En del yngre namn stannar man dock med intresse upp vid. *Professor Eks* (s. 39) exempelvis är namnet på en gård, där ägarens verksamhet som homeopat är grunden till namnet. Ett *Haddis* i Gryt (s. 116) och ett *Hades* i Östra Broby (s. 376) synes vara uppkallade efter den grekiska mytologins *Hades*, och andra intressanta yngre namn är *Alvhem* (s. 176), *Fenix* (s. 270) och *Gula faran* (s. 271). Åtskilliga terrängbetecknande ord möter i regionala verk av denna typ, i denna volym noteras *veke* 'sidlänt mark vid slingrande vattendrag' (s. 98), *ål(l)*, *ålla* 'gräsbevuxen åkermark' m.m. (s. 193, 224), *brytla* (av *bryttel*) 'stenbunden mark, stenrör med busksnår' (s. 291), *strön* '(vatten)ström' (s. 336) m.fl. Ett antal fotografier samt en karta återfinns i en bilaga (s. 384–389), dessutom finns ortnamnsregister, efterledsregister, kartor över Skånes härader och socknarna i Östra Göinge härad och till sist ett avsnitt om landsmålsalfabetet. Det finns i föreliggande band åtskilligt av stort intresse, bland annat rörande yngre namngivning, men också sådant som hade kunnat utvecklas, vilket jag ovan sökt exemplifiera. Av Skånes ortnamn har hittills femton band utkommit, alla om bebyggelsenamnen, en imponerande insats av Lundaarkivet. Arbetet med ortnamnen i Herrestads, Torna och Villands härader är tydligen under arbete, och därefter återstår att slutföra analysen av

bebyggelsenamnen i ytterligare fem häradet i söder. Det är att hoppas att Institutet för språk och folkminnen inom ramen för sin nya organisation med tiden kan föra denna viktiga serie i hamn. L.-E.E.

Sveriges ortnamn. Ortnamnen i Hälsingland. Del 2:2. Hudiksvalls kommun. Hudiksvallsområdet. Bebyggelsenamn av Lennart Hagåsen, 320 s., Uppsala 2014 (Institutet för språk och folkminnen). (Skrifter utg. av Institutet för språk och folkminnen. Namnarkivet i Uppsala. Serie A. Sveriges ortnamn.) ISBN 978-91-86959-18-0. Glädjande nog har en första publikation om bebyggelsenamn i Hälsingland i serien Sveriges ortnamn nu utkommit, närmare bestämt om namnen i ett område i norra delen av landskapet bestående av förutom Hudiksvall socknarna Forsa, Hälsingtuna, Hög, Idenor och Rogsta. Lennart Hagåsen är författare. I det inledande avsnittet lämnas bland annat en översikt över namnens ålder och den relativa kronologin samt ges en kort exposé över några här förekommande namntyper (namn på *-boda*, *-by*, *-sta* och *-sätter*). Dessa kortfattade redovisningar ger oss bilden av en i forskningslitteraturen väl inläst författare. Man noterar att författaren återgivit dialektuttalet av namnen inte med hjälp av landsmålsalfabetet – som man vant sig vid – utan med en egen ljudbeteckning. Det kan vara lovvärt att tillgängliggöra också uttalet för en bredare allmänhet men för forskare hade en återgivning med hjälp av landsmålsalfabetet ändå varit att föredra eftersom det är så uppteckningarna mestadels möter i traditionsarkivens samlingar. På någon punkt är också landsmålsalfabetet tydligare än den beteckning som nu valts, såsom beträffande paret vå: r-da: 'g och vå: rda: 'g, där med det senare anges en supradental. Huvuddelen av boken upptas av tolkningar av områdets bebyggelsenamn: stadsnamnet *Hudiksvall*, de aktuella sockennamnen, namnen på sockendelar, byar samt vissa namn på gårdar ”som i kameralt hänseende är eller har varit likställda med byar och några stadsdels- och tätortsnamn” (s. 24). Man stannar med intresse upp inför en hel del utredningar, inte minst förstås namnet *Hudiksvall*, ’den bebyggelse Vallen som ligger nära byn Hudik’ eller ’den ”vall”, den släta gräsmark, avsedd som samlingsplats för köpenskap eller liknande, som ligger nära byn Hudik’, där *Hudik* sedan tolkas som ’viken vid (den huvudliknande) bergsänden’ (konkret Galgbergets utsprång). Detta förefaller vara sannolikt. Många tolkningar skulle förtjäna att lyftas fram, jag väljer att nämna blott några av dem. Högst sannolika bedömningar av namnets bakgrund görs sålunda beträffande *Mikje* (fsv. **Mikkjedhe*), vilket i första hand tolkas som ’gångsträckan, edet, med lortig mark’, i andra hand som ’gångsträckan, edet, med frodig mark’ (s. 88). Efter ingående

diskussion stannar Hagåsen beträffande det svårtolkade *Ölsund* (s. 123) vid att tolka det, i första hand, som ett fsv. **Ylsund* 'sundet med värmedunst (så att en vak bildas)', med konkret syftning på den vintertid ständigt öppna Björkmovaken i sundets smalaste parti. En alternativ tolkning till **yrð* 'stengrund' förefaller vara mindre sannolik av såväl språkliga som sakliga skäl. Namnbärande lokalers relationer till fornlämningar och fornminnesmönster behandlas på flera ställen i boken, exempelvis vid *Hög* (s. 173 ff.), där författarens resonemang kännetecknas av försiktighet. Bestämningslederna i namn på *-sta* diskuteras på ett välavvägt sätt, exempelvis vid *Hillsta* (s. 69 ff.) och *Klångsta* (s. 77 f.), och olika tolkningsalternativ vägs mot varandra även vid *Hällsta* (s. 139 f.). Bedömningen av betydelsen av elementet *stav* i *Stavåker* (s. 102 ff.) hålls klokt nog lite öppen; detta är en svårtolkad led som måste avhandlas i ett större sammanhang. Likaledes erbjuder tolkningen av *Tåsta* (s. 207 ff.) flera svårigheter, och rörande det gåtfulla *Smälsk* finner författaren sitt tolkningsförslag vara "högst osäkert" (s. 162) men ger i alla fall en god grundval för fortsatt diskussion av namnet. På några punkter tycker jag att namn från andra håll hade kunnat dras in i diskussionen, såsom vid *Fränö* (s. 60 f.) och det i samband med *Finnflo* (s. 129 ff.) nämnda vattendragsnamnet **Finna* de ångermanländska namnen *Frånö* resp. *Finna*. Vid *Ullsätter* (s. 165 ff.) kunde också diskussionen av *Ullånger* i Gösta Holms monografi om *ånger*-namnen (1991) ha återopats. Utredningar rörande olika appellativ återfinns i boken, t.ex. *skåll* f. 'stor, kal yta' (s. 49), **hog* m. 'hög, upphöjning' (s. 73, 89, 106, 179) och *ball*: **baller* m. 'knöl' o. dyl. (s. 183), vidare rörande de höjdbetecknande **rok* m. (s. 239) och *hös* m. (s. 259) samt beträffande **røn* n. 'stenig mark' (s. 276). Författarens arbetssätt karakteriseras av grundliga ljudanalyser utifrån namnens fornspråkliga former och det dialektala uttalet. Prövningen av namnens sakliga grund är genomgående noggrann och påtagligt försiktig. Man noterar att författaren på en del ställen tar avstånd från föregångarnas tolkningar med en skärpa som man inte riktigt är van vid i serien Sveriges ortnamn; mestadels är dessa bedömningar dock välgrundade. Med detta arbete om namnen i norra delen av Hälsingland vet vi nu åtskilligt mer om bebyggelsenamnen här. Det är nu att hoppas att denna del snabbt följs av flera, där först bebyggelsenamnen i Dellenbygden resp. Iggesundsområdet står på tur.

L.-E.E.